

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Invloed van belangenorganisaties op beleidsvorming? Inzicht in de belangenbehartiging van studentenorganisaties op het Nederlandse studiefinancieringsstelsel

Colen, Thomas

Citation

Colen, T. (2023). *Invloed van belangenorganisaties op beleidsvorming? Inzicht in de belangenbehartiging van studentenorganisaties op het Nederlandse studiefinancieringsstelsel.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3608023>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Masterscriptie Public Affairs, Stakeholders en Maatschappij

Invloed van belangenorganisaties op beleidsvorming? Inzicht in de belangenbehartiging van studentenorganisaties op het Nederlandse studiefinancieringsstelsel.

Studie: Management van de Publieke Sector

Student: Thomas Colen

Studentnummer: 3273997

Woordaantal: 15.970

Datum: 09-01-2023

Instelling: Universiteit Leiden

Begeleider: Prof. dr. Arco Timmermans

**Universiteit
Leiden**

Samenvatting

Wat is de invloed van belangenorganisaties op beleidsontwikkelingen? Deze studie formuleert een antwoord op die vraag in de context van het studiefinancieringsstelsel. Zo is er in deze studie gekeken naar de invloed van lobbycoalities en lobbyroutes op het lobbysucces. Om de invloed te meten zijn onder andere de recente beleidsontwikkelingen geanalyseerd, is met behulp van een media analyse het publieke discours in kaart gebracht en is er gekeken aan de hand van de preference attainment methode of studentenbelangenorganisaties lobbysucces hebben geboekt.

Uit de resultaten is gebleken dat de gekozen lobbyroute een grotere invloed heeft op het lobbysucces dan coalitievorming. Ondanks dat (gevestigde) studentbelangorganisaties steeds vaker worden uitgenodigd aan officiële overlegtafels, is de buitenroute nog steeds de meest gehanteerde route met de meeste impact. Toegang tot beleidsmakers hoeft dus niet automatisch te leiden tot invloed op de keuzes van beleidsmakers. Daarnaast blijkt dat wanneer belangenorganisaties een coalitie vormen, de lobbysuccessen minimaal verbeteren, wat vooraf aan dit onderzoek niet werd verwacht. Wat nogmaals aantoont dat het lastig is om de effectiviteit van een lobbycoalitie vooraf te voorspellen doordat er meerdere interne en externe factoren bepalend zijn voor de meerwaarde van een coalitie (Klüver et al., 2015).

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie: ‘Invloed van belangenorganisaties op beleidsvorming? Inzicht in de belangenbehartiging van studentenorganisaties op het Nederlandse studiefinancieringsstelsel.’ Deze scriptie is het eindproduct van de masterstudie Management van de publieke sector binnen het profiel ‘Stakeholders, Public affairs en Maatschappij, Deze thesis gaat daarbij in op de vraag welke invloed belangenorganisaties hebben op het studiefinancieringsbeleid in Nederland. Daarnaast is onderzocht wat de mogelijke verklaringen zijn van deze potentiële invloed.

Het studiefinancieringsstelsel is een veelbesproken onderwerp: zeker nu de basisbeurs weer terugkeert en er sprake is van een zogeheten ‘pechgeneratie’. Deze beleidswijziging heeft een grote maatschappelijke impact op studenten en dus ook op mij, vandaar dat deze beleidswijziging mijn aandacht trok en uiteindelijk het onderwerp is geworden van mijn studie.

Het schrijven van deze scriptie was met name een grote uitdaging op het gebied van timemanagement. Deze studie volgde ik naast mijn baan als leerkracht en drukke triatlontrainingsschema. Soms was dit lastig en werd er tot in de late uurtjes gestudeerd. Maar ik ben tevreden dat ik gedurende deze periode zowel studie, werk als sport heb weten te combineren.

Met dank aan de fijne begeleiding en ondersteuning tijdens het onderzoeksproces van prof. dr. Arco Timmermans is het ondanks een druk schema gelukt om een onderzoek uit te voeren waar waardevolle conclusies uit zijn gekomen voor nader onderzoek. Arco Timmermans zijn feedback en enthousiasme over public affairs hebben erg geholpen om mijn onderzoek naar een hoger niveau te tillen. Naast de inhoudelijke gesprekken over de scriptie was het ook erg plezierig om te praten over onze gedeelde passie hardlopen. Eveneens wil ik mijn vriendin en huisgenoten bedanken voor hun support tijdens de studie.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Thomas Colen

Leiden, 19 januari 2023

Inhoudsopgave

1. INLEIDING.....	6
1.1 INTRODUCTIE.....	6
1.2 BELANGENBEHARTIGING DOOR BELANGENGROEPEN.....	7
1.3 CONTEXT VAN HET STUDIEFINANCIERINGSSTELSEL.....	7
1.4 DOEL VAN DIT ONDERZOEK.....	8
1.5 WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE VAN DIT ONDERZOEK.....	9
1.6 MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE VAN DIT ONDERZOEK.....	10
1.7 OPZET VAN DIT ONDERZOEK.....	10
2. THEORETISCH KADER.....	11
2.1 BELEIDSONTWIKKELINGEN.....	11
2.1.1 <i>Beleidscyclus</i>	11
2.1.2 <i>Stabiliteit en verandering van beleid</i>	11
2.2 LOBBYEN.....	13
2.2.1 <i>Lobbydoel</i>	13
2.2.2 <i>Lobbydoel bereiken</i>	14
2.2.3 <i>Lobbyroutes</i>	15
2.3 COALITIEVORMING.....	16
2.3.1 <i>Lobbycoalitie</i>	17
2.3.2 <i>Coalitievormen</i>	17
2.3.4 <i>Meerwaarde coalitie</i>	18
2.4 HYPOTHESES.....	20
2.4.1 <i>Hypothesen</i>	21
3. METHODEN.....	21
3.1 ANALYSE STUDIEFINANCIERINGSBELEID.....	22
3.1.1 <i>Beleidsontwikkeling door de jaren heen</i>	22
3.2 PREFERENCE ATTAINMENT APPROACH.....	23
3.2.1 <i>Conceptualisering en operationalisering</i>	24
4. BELEIDSONTWIKKELINGEN STUDIEFINANCIERINGSSTELSEL.....	29
4.1 STUDIEFINANCIERING IN NEDERLAND.....	29
4.1.1 <i>Onderdelen studiefinanciering</i>	29
4.1.2 <i>Uitgaven aan het hoger onderwijs</i>	31
4.2 BELEIDSONTWIKKELINGEN STUDIEFINANCIERING.....	32
4.2.1 <i>Ontwikkelingen Studiefinancieringsbeleid</i>	32
4.2.1. <i>Ontwikkeling discours in wetgeving</i>	35
4.3 ONTWIKKELINGEN VAN HET DISCOURS.....	35
5. INVLOEDRIJKE BELANGENORGANISATIES.....	38
5.1 OVERZICHT PREFERENCE ATTAINMENT.....	38
5.2 VERANTWOORDING PUNTENTOEKENNING PREFERENCE ATTAINMENT.....	40
5.2.1 <i>Verantwoording puntentoekenning studiefinanciering</i>	40
5.2.1 <i>Verantwoording puntentoekenning studentenreisproduct</i>	41
6. LOBBYSUCCES DOOR SAMENWERKING.....	44
7. DE LOBBYROUTE.....	46
8. CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....	52
8.1 ONTWIKKELING IN STUDIEFINANCIERINGSBELEID.....	52
8.2 BETROKKEN BELANGENORGANISATIES.....	53
8.3 LOBBYROUTES EN LOBBYSUCCES.....	54
8.4 COALITIES EN LOBBYSUCCES.....	55
8.5 IMPLICATIES BEVINDINGEN.....	56

8.6 BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK	56
8.7 AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK	57
9. BRONNENLIJST	59
10. BIJLAGEN	63
10.1 GEBRUIKTE BRONNEN PUBLIEK DISCOURS	63

1. Inleiding

1.1 Introductie

Besturen, belangenorganisaties, bedrijven, instellingen en bewoners participeren steeds vaker bij de vorming van beleid (Boogers, 2020). Dit samenspel biedt flexibiliteit en slagkracht bij de aanpak van belangrijke vraagstukken, maar veroorzaakt ook uitdagingen die deze voordelen eenvoudig teniet kunnen doen. Met name bij complexe beleidsproblemen waarbij veel stakeholders met verschillende belangen betrokken zijn, ontspint zich een strategisch spel (Klijn & Koppenjan, 2016). De verschillende stakeholders in dit strategische spel proberen eigen belangen door middel van tactische lobbyactiviteiten te behartigen. Dit gedrag ten aanzien van beleidsproblemen zorgt voor complexe en onvoorspelbare spellen (Lowery, 2007). Niet alleen grote multinationals proberen maatschappelijke thema's te 'framen' en beleid bij te sturen, ook relatief kleine belangenorganisaties proberen dit te bewerkstelligen, soms met succes (Boogers, 2020).

Actie- en belangengroepen hebben namelijk in de praktijk meestal rap toegang tot beleidsmakers. Gezien deze groepen voor de publieke opinie sympathieke belangen vertegenwoordigen, slim gebruik maken van 'facts en figures' en handig inspelen op de kloof tussen de 'machtige' overheid en de 'machteloze' samenleving (Korver, 2020). Ondanks dat is het van belang om te benadrukken dat er een wezenlijk verschil is tussen toegang hebben tot beleidsmakers en het hebben van invloed op de beleidsuitkomsten (Fraussen et al., 2021).

De literatuur over belangenbehartiging is niet eenduidig, er zijn meerdere strategieën die een belangenorganisatie kan toepassen om invloed uit te oefenen op de beleidsvorming (Timmermans et al., 2019). Zo kunnen belangenorganisaties gebruik maken van de binnen- en buitenroute, het framen van een beleidsstandpunt op een manier waardoor die aansluit bij zoveel mogelijk maatschappelijke belangen en door deelname aan een coalitie die de krachten bundelt om beleid een bepaalde richting op te sturen (Harris et al., 2020; Timmermans et al., 2019).

Ook de daadwerkelijke invloed die een lobby heeft, blijkt uit de literatuur af te hangen van meerdere factoren. Zo kan een belangengroep die maatschappelijk kapitaal aandraagt bij haar lobby bijdragen aan de maatschappelijke legitimiteit van beleid en daarmee meer invloed uitoefenen op beleidsmakers. Bovendien kan de mate van beleidscapaciteit van een belangengroep een doorslaggevende werking hebben, doordat zij met de beleidscapaciteit een inhoudelijke bijdrage kunnen leveren aan de beleidsvorming (Binderkrantz et al., 2014).

1.2 Belangenbehartiging door belangengroepen

In deze scriptie wordt de invloed van belangenorganisaties in de Nederlandse beleidsvorming onderzocht. Welke actoren beïnvloeden de vorming van beleid en op welke manier(en) doen ze dat? Dit wordt onderzocht in de context van het studiefinancieringsbeleid. Door de vele beleidsveranderingen de afgelopen jaren op het gebied van studiefinanciering is het een geschikte context. Daarnaast gaat het om een context waarbij veel belangenorganisaties invloed proberen uit te oefenen op de beleidsvorming.

Zo werd bijvoorbeeld in 2012 door de relatieve kleine non-profit belangengroep ‘Studenten in actie’ gelobbyd over de afschaffing van de langstudeerboete, een boete van 3.063 euro per jaar dat er langer gestudeerd werd minus een uitloopjaar (Susa, 2021). Na meerdere demonstraties, onder andere georganiseerd door de belangenorganisatie Studenten in actie, werd de langstudeerboete datzelfde jaar alweer geschrapt van de beleidsagenda, waarmee de belangenorganisatie het studiefinancieringsbeleid succesvol bijstuurde. De afschaffing van het leenstelsel werd door Trouw (2022) gepresenteerd als een succesvolle lobby van studenten: *‘Jongeren mogen trots zijn op wat ze hebben bereikt. Want dankzij hun jarenlang lobby hebben ze het voor elkaar gekregen dat de politiek het leenstelsel weer afschaft. En dat leek tot voor kort politiek nog volstrekt onmogelijk.’*

Uit het krantenartikel wordt de handelswijze van de studentenlobby en de daadwerkelijke invloed van deze lobby niet duidelijk. In dit onderzoek zijn zowel de handelswijze(n) als de invloed van de studentenlobby geanalyseerd. De vraag welke handelswijze de belangenorganisatie hanteert? En, welke invloed de lobby daadwerkelijk heeft op de uitkomst van besluitvorming staan centraal in deze studie. Om hier een helder beeld van te krijgen is het van belang om eerst de beleidscontext van deze lobby te duiden.

1.3 Context van het studiefinancieringsstelsel

In het voorjaar van 2022 kwam Robbert Dijkgraaf, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OJW) met het voorstel om vanaf het studiejaar 2023-2024 de basisbeurs opnieuw in te stellen voor studenten. Daarmee verdwijnt, zoals afgesproken in het regeerakkoord, het leenstelsel in huidige vorm (de Volkskrant, 2022). Uitwonende studenten kunnen dan rekenen op een basisbeurs van 255 euro, thuiswonenden ontvangen 91 euro per maand. Met de herinvoering van deze basisbeurs keert het kabinet grotendeels terug naar de situatie die bestond voor 2015.

Het kabinet-Rutte II (VVD en PvdA) voerde met steun van D66 en GroenLinks namelijk in 2015 het leenstelsel in. Met het idee dat het stelsel ‘socialer’ is aangezien

studenten met goed verdienende ouders niet langer ‘gratis’ geld ontvangen. De uitgespaarde miljarden door het niet toekennen van de basisbeurs werden door het toenmalige kabinet geïnvesteerd in de kwaliteit van hoger onderwijs. Al snel bleek dat studenten veel meer geld leenden dan vooraf werd gedacht waardoor het kabinet gewaarschuwd werd door belanghebbenden over de rap oplopende schulden van studenten (van Marrewijk, 2022). Niet alleen is het leenstelsel ingewisseld voor de basisbeurs, ook is 1 miljard vrijgemaakt ter compensatie voor mensen die tijdens het oude stelsel een opleiding of studie volgden. In de plannen komt dit neer op 359 euro per studiejaar voor de net afgestudeerde studenten (Rijksoverheid, 2022).

Geconcludeerd kan worden dat de afgelopen jaren veel veranderingen zijn doorgevoerd wat betreft het studiefinancieringsstelsel. Ter vergelijking in de periode van 1986, toen de Wet Studiefinanciering (WSF) werd ingevoerd, en 2015 is er nauwelijks iets veranderd aan het financieringsbeleid. Enkel in 1996 was er een aanpassing van de studentenbeurs: de duur van de studiebeurs werd ingekort van oneindig naar maximaal 4 jaar, tenzij de studieduur langer was (Susa, 2021). De enige echt grote beleidsverandering in de periode 1986 - 2015 vond daarmee plaats in 2012: de komst van de langstudeerbeoete alhoewel, zoals te lezen viel in 1.2, werd deze maatregel ook alweer snel geschrapt.

1.4 Doel van dit onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen welke invloed belangenorganisaties hebben op het studiefinancieringsbeleid in Nederland. Waarbij een verklaring wordt gezocht voor deze invloed door allereerst een deskresearch uit te voeren waarbij recente beleidsveranderingen ten aanzien van het studiefinancieringsstelsel in kaart worden gebracht. Vervolgens wordt het publieke discours omtrent deze veranderingen gepeild. Waarna de lobbyroute van de belangenorganisatie wordt bekeken door gebruik te maken van kwalitatieve documentanalyse. Hierbij is geanalyseerd in welke mate beleidsstandpunten van belangengroepen corresponderen met de uiteindelijke uitkomst van de beleidsvorming en of daarbij lobbysucces behaald is. Daarnaast wordt duidelijk uit het analyseren van de documenten of er sprake is van coalitievorming. Het deskresearch en de kwalitatieve documentanalyse moeten ervoor zorgen dat er een zo’n compleet mogelijk antwoord kan worden geformuleerd op onderstaande onderzoeksvraag:

Welke invloed heeft studentenbelangenorganisatie Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) op het studiefinancieringsstelsel in Nederland tussen 2010 en nu, en hoe kan deze mogelijke invloed verklaard worden?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

Deelvraag 1: Welke ontwikkelingen zijn er gemaakt binnen het studiefinancieringsbeleid tussen 2010 en 2020?

Deelvraag 2: Hoe probeerden ISO en andere belangenorganisaties tussen 2010-2020 een voor hen gunstiger studiefinancieringsstelsel te eisen?

Deelvraag 3: Welke lobbyroute nemen studentenbelangenorganisaties om lobbysucces te behalen?

Deelvraag 4: Is er sprake van coalitievorming door belangenorganisaties en zo ja welk effect heeft dit op de mate van lobbysucces omtrent het studiefinancieringsstelsel?

1.5 Wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek

Dat belangengroepen lobbysucces kunnen boeken, en daarmee invloed kunnen hebben op het beleidsproces kwam naar voren in het artikel van Trouw (2022). In dit artikel wordt gesteld dat door de jarenlange lobby studenten het voor elkaar hebben gekregen dat de politiek het leenstelsel weer afschaft. Ondanks deze interessante lobbycasus, richten de meeste studies over de invloed van belangenorganisaties op beleidsvorming zich op klimaat en dierenwelzijn vraagstukken (de Vlieger et al., 2014; Gullberg, 2008; Michaelowa, 1998). De huidige studie is daardoor wetenschappelijk relevant aangezien het vrijwel niet mogelijk is om de geschetste invloeden van belangenorganisaties bij klimaatbeleid te vertalen naar het studiefinancieringsbeleid van het hoger onderwijs. Dit komt doordat factoren die invloed hebben op het lobbysucces zoals de beschikbare tools, sterk verschillen tussen deze twee thema's. Zo blijkt onder andere uit de studie van Michaelowa (1998) dat vijandige klimaatbelangenorganisaties een zeer grote invloed hebben gezien deze organisaties beschikken over krachtige instrumenten. Bij studiefinancieringsbeleid zijn er vrijwel geen directe vijandige belangengroepen, bovendien beschikken belangengroepen omtrent het studiefinancieringsbeleid niet over deze sterke instrumenten.

Aangezien de meeste studies zich richten op de invloed van grote klimaatgroepen is het onduidelijk of belangenorganisaties zonder al te veel instrumenten ook invloed kunnen

uitoefenen op de beleidsvorming. Enkel komt uit onderzoek naar voren dat de beleidscapaciteit van een belangengroep een doorslaggevende werking kan hebben doordat zij met beleidscapaciteit een inhoudelijke bijdrage kunnen leveren aan de beleidsvormers (Binderkrantz et al., 2014). Alleen wordt deze conclusie getrokken na een casestudy over belangengroepen in het bedrijfsleven. Er is dus vrijwel geen onderzoek gedaan naar de invloed van studentenbelangenorganisaties op het financieringsbeleid van de overheid. Zo blijkt dat de meeste studies over belangenorganisaties zich richten op grotere (commerciële) organisaties rond andere beleidsonderwerpen (Binderkrantz et al., 2014; Binderkrantz & Pedersen, 2019). Vandaar dat de huidige studie zich richt op dit ‘gat’ in de literatuur, door te kijken of een kleine non-profit belangengroep eveneens invloed kan uitoefenen op het beleidsproces.

1.6 Maatschappelijke relevantie van dit onderzoek

Een belangrijk principe van beleidsvorming is dat een gevarieerde groep belanghebbenden op een inclusieve wijze wordt betrokken bij de vormingen van nieuwe beleid. Van beleidsmakers wordt verwacht dat zij luisteren naar de verschillende belangen en beleid vormen door rekening te houden met verschillende perspectieven (Nabatchi, 2012). Hierdoor worden meer doordachte besluiten genomen doordat een completer beeld geschetst wordt van degene die positieve en negatieve effecten ervaren van een beleidsmaatregel.

Hierdoor is het onderzoeken of een kleine non-profit belangenorganisatie invloed kan uitoefenen op de besluitvorming maatschappelijk relevant gezien het effect heeft op de doeltreffendheid van beleidsmaatregelen. Analyseren of een belangengroep toegang heeft tot beleidsmakers is dus een effectieve manier om te bekijken hoe inclusief de betrokkenheid is binnen het Nederlandse besluitvormingsproces.

1.7 Opzet van dit onderzoek

Voor een zo’n compleet mogelijke beantwoording op bovenstaande vragen wordt allereerst in het komende hoofdstuk de relevante, recente wetenschappelijke literatuur rondom beleidsontwikkelingen en lobbycoalities uiteengezet. Daarna worden de onderzoeksmethoden beschreven en de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Vanuit de verkregen data wordt er een conclusie getrokken waarmee gekeken wordt naar een antwoord op de hoofdvraag met bijbehorende deelvragen.

2. Theoretisch kader

De theoretische concepten uit de onderzoeksvraag worden in dit hoofdstuk uiteengezet. Vervolgens zijn hypothesen geformuleerd die de onderlinge verbanden tussen de variabelen beschrijven. Allereerst wordt omschreven hoe beleidsontwikkelingen ontstaan en wat de stabiliteit en veranderingen in beleid veroorzaakt. Daaropvolgend worden de verschillende lobbyroutes beschreven en welke route het meeste kans biedt op lobbysucces. Tot slot wordt er gekeken naar de invloed van coalitievorming op het lobbysucces van de belangenorganisatie.

2.1 Beleidsontwikkelingen

2.1.1 Beleidscyclus

Om een helder beeld te krijgen welke invloed een belangenorganisatie kan hebben op de beleidsvorming omtrent het leenstelsel, is het van belang om te weten hoe beleid wordt vormgegeven. Er zijn twee verschillende visies op beleidsvorming: de politieke en de analytische visie (Hisschemöller & Hoppe, 1995). De politieke visie stelt dat er geen duidelijk gefaseerd proces bestaat, er zijn enkel groepen die steun willen vinden voor een probleem en dit terug willen zien in beleidsvorming.

De analytische visie geeft wel een gefaseerd beleidsproces aan, waarbij verschillende fases elkaar opvolgen (Bovens et al., 2012). Beleidsvorming start volgens deze visie bij agendavorming: een proces waarbij specifieke maatschappelijke problemen aandacht krijgen van de publieke opinie en/of van beleidsbepalers. Daarop volgt de beleidsvoorbereiding, daarbij wordt informatie verzameld en geanalyseerd. Vervolgens, tijdens de beleidsbepaling, komt de besluitvorming over de inhoud van het beleid tot stand. De volgende stap in dit model is de beleidsuitvoering, waarbij beleidsvoornemens in de praktijk worden gebracht. Wanneer beleid is uitgevoerd, is het zaak om het in de praktijk gebrachte beleid te evalueren: de beleidsevaluatie. In de laatste fase van dit model worden de resultaten van de evaluatie teruggekoppeld en wordt beleid in heroverweging genomen.

2.1.2 Stabiliteit en verandering van beleid

Beleid is soms jarenlang relatief stabiel, met weinig tot geen veranderingen, totdat er opeens grote veranderingen worden doorgevoerd (Baumgartner & Jones, 1991). In deze paragraaf wordt er een verklaring gezocht voor dit verschijnsel. Volgens Givel (2010) is stabiel beleid het gevolg van een beleidsmonopolie. Een beleidsmonopolie ontstaat doordat

gedurende een lange periode de manier waarop een issue gedefinieerd en behandeld wordt hetzelfde blijft. Bij een beleidsmonopolie wordt vaak beargumenteerd dat een issue erg technisch is, weinig maatschappelijke invloed heeft of dat de sociale impact neutraal of onvermijdelijk is (Baumgartner & Jones, 1991) waardoor veranderingen niet wenselijk zijn.

Moe (2015), stelt dat de oorzaak van stabiel beleid ligt aan de gevestigde belangen. Gevestigde belangen ontstaan doordat instituties op een specifieke wijze ontworpen zijn. Het systeem is namelijk op een bepaalde manier georganiseerd waardoor sommige organisaties beter gedijen dan anderen. Organisaties met gevestigde belangen hebben logischerwijs een sterke stimulans om deze instituties te beschermen. Zij verzetten zich dan ook vaak tegen pogingen om te hervormen (Moe, 2015). Hierdoor hebben gevestigde belangen een belangrijk aandeel in beleidsstabiliteit. Bovendien stelt Moe (2015) dat beleid en instituties ervoor zorgen dat specifieke actoren voordeel en belang hebben bij hun bestaan, om vervolgens haar politieke macht uit te oefenen om verandering uit de weg te gaan. Hierbij speelt ‘pad afhankelijkheid’ een belangrijke rol: wanneer een pad binnen het beleid gecreëerd is, hebben specifieke actoren hier profijt van en willen dat voordeel behouden. Gevestigde belangen zijn vaak bedrijven die veel profijt hebben van beleidssystemen, hier afhankelijk van zijn, blijvende bronnen hebben en sterk gemotiveerd zijn om zich te mengen met de politiek door lobbyen en verkiezingen. Dit zorgt ervoor dat beleidsinnovaties worden vermeden (Trouvé et al., 2010).

Desalniettemin, is het toch mogelijk dat veranderingen in beleid worden doorgevoerd. Wanneer beleid wijzigt, is er vaak sprake van een verandering in de intensiteit van de belangen (Baumgartner & Jones, 1991). Zo kan er een groep die benadeeld wordt door het gevormde beleid zijn stem laten horen, waarmee zij de gevestigde partijen en daarmee ‘de status quo’ bevraagt en uitdaagt. Overigens is het niet eenvoudig om de status quo uit te dagen, gezien deze groep nog vaak beschikt over het oorspronkelijk verkregen voordeel in de beleidsarena. Zo beschikken gevestigde partijen doorgaans over politieke connecties en bronnen (Givel, 2010). Benadeelde actoren kunnen daarentegen wel machtig zijn en hun macht uitbreiden door de publieke opinie te wijzigen waardoor een grote beleidsstrijd kan losbarsten, met de gevestigde partijen als opponent. Bovendien is een benadeelde partij die van zich laat horen niet de enige aanleiding voor beleidsveranderingen. Wijzigingen in marktcondities, publieke opinie, politieke activiteiten en wetgevingen kunnen ook beleidsveranderingen initiëren (Howlett & Cashore, 2009).

2.2 Lobbyen

In de vorige paragraaf werd geconcludeerd dat beleidsveranderingen niet zomaar ontstaan. Zo werd de nadrukkelijke rol van gevestigde belangen duidelijk, deze groep heeft er belang bij dat de status quo behouden blijft, ook zorgt pad afhankelijkheid voor stabiliteit van beleid (Givel, 2010; Howlett & Cashore, 2009; Moe, 2015). Ondanks dat beleid vaak stabiel blijft, proberen regelmatig benadeelde actoren beleidsveranderingen af te dwingen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag hoe deze niet gevestigde belangenbehartigers invloed proberen uit te oefenen op de beleidsvorming.

2.2.1 Lobbydoel

Lobbyen wordt gezien als onderdeel van een bredere public affairs aanpak gericht op het uitoefenen van invloed op het beleidsproces (Davidson, 2017), het proces dat omschreven staat in paragraaf 2.1. In een democratisch stelsel wordt aangenomen dat de invloed die belangengroepen hebben op het beleidsproces niet onbeperkt is. Overmatige invloed van een enkele belangenbehartiger is niet mogelijk doordat een democratisch systeem toegang biedt aan meerdere belangenbehartigers (Dur et al., 2019). Beleidsmakers wegen de steun voor het ene belang af tegen een groot aantal andere belangen. Belangenbehartigers proberen dus om invloedrijk te zijn in het spel van beleidsvorming door middel van lobbyen. Een belangenbehartiger wordt gezien als invloedrijk indien beleidsveranderingen voortkomen uit de wensen van de belangenbehartiger of wanneer ongewenst beleid wordt afgewend. Lobbyinvloed kan dus gezien worden als de capaciteit om beleid meer naar eigen wens te vormen dan in de situatie wanneer de belangenbehartiger zich afzijdig had gehouden van beleidsbeïnvloeding (Dur et al., 2019).

Het doel van lobbyen is dus om invloed te hebben op beleidsveranderingen, als lobbyist wil je er dan ook voor zorgen dat jouw beleidswensen worden ingewilligd of dat juist ongewenst beleid wordt afgewend (Davidson, 2017). Hierbij is een duidelijk onderscheid te maken tussen lobbyinvloed en het hebben tot toegang tot beleidsmakers. Toegang tot beleidsmakers omhelst slechts het feit dat een lobbyist contact heeft met bestuurlijke en politieke actoren. Daarbij is het ook van belang om te vermelden dat lobbyinvloed eveneens niet hetzelfde is als lobbysucces (Dur et al., 2019). Lobbysucces gaat over het feit dat de resultaten van de beleidsvorming aansluiten bij de lobbydoelen van de belangenbehartiger. Er is dus al sprake van lobbysucces zonder dat er direct aantoonbare gevolgen zijn van de opgezette lobby (Dur et al., 2019).

2.2.2 Lobbydoel bereiken

In de vorige paragraaf werd duidelijk dat een lobbydoel behaald is wanneer je als belangenbehartiger ervoor gezorgd hebt dat jouw beleidswensen worden geïmplementeerd in beleid of wanneer ongewenst beleid wordt afgewezen door de beleidsmakers (Davidson, 2017). Er is sprake van een succesvolle lobby wanneer de resultaten van de beleidsvorming aansluiten bij de lobbydoelen, daarvoor is dus niet zozeer een causale relatie nodig. Nu inzichtelijk is wat de randvoorwaarden zijn voor het bereiken van een lobbydoel, is het zaak om te kijken naar de beïnvloedende factoren van het behalen van lobbysucces.

De eerste factor van invloed op het behalen van lobbysucces is de grondslag van de belangenbehartiger, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen commerciële en non-profit organisaties. Zo stellen Klüver en Mahoney (2015) dat commerciële actoren meer toegang en tevens meer invloed hebben op het beleidsproces. Aangezien commerciële organisaties meer expertise, tijd en tools hebben, kunnen commerciële belangenbehartigers beleidsinformatie op maat aanleveren (Dur et al., 2019). Met dit gegeven is het voor de hand liggend dat een commercieel ingestelde belangenbehartiger eerder een lobbydoel behaalt.

De hoeveelheid tools die een belangenbehartiger tot zijn beschikking heeft is overigens niet de enige succesfactor die effect heeft op het behalen van een lobbydoel. Sterker nog, de tools die een belangenbehartiger van een lobbyende organisatie tot zijn beschikking heeft bepalen voor slechts vijf procent het succes van lobby's (Braun-Poppelaars, 2010).

De kleine impact van de grondslag van de belangenbehartiger (commercieel of non-profit) heeft volgens Dur et al., (2019) een tweeledige oorzaak. Ten eerste is het behalen van het lobbydoel afhankelijk van de aard van het lobbydoel. Namelijk, een minder gereguleerd status quo lobbydoel voor bepaalde producten of diensten heeft een kleinere kans om behaald te worden. Wat te maken heeft met het feit dat het een grotere uitdaging is om het gat tussen de eigen belangen en de beleidsdoelen van de beleidsmakers te verkleinen. Zeker wanneer het een beleidsdomein betreft waarin er een toename is in het aantal normen en regels.

Eveneens blijkt uit onderzoek dat de mate waarover een belangenbehartiger beschikt over maatschappelijk kapitaal, positieve invloed kan hebben op het behalen van het beoogde lobbydoel (Dur et al., 2019). Waarbij sociaal kapitaal staat voor de waarden die in een netwerk van relaties zitten van personen en groepen (Mohan & Mohan, 2002). Veelal non-profit organisaties beschikken in grote mate over maatschappelijk kapitaal, de kwantiteit van dit maatschappelijk kapitaal is van invloed omdat veel maatschappelijk kapitaal voor publieke

aantrekkingskracht zorgt. Beleidsmakers zijn daar gevoelig voor omdat een beleidsvoorstel wat gedragen is door veel maatschappelijk kapitaal kan rekenen op een hogere legitimiteit. Kortom, er moet rekening gehouden worden met meerdere factoren om de invloed van de lobby te maximaliseren.

2.2.3 Lobbyroutes

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat er meerdere aspecten zijn die een rol spelen bij het behalen van een lobbydoel voor een belangenbehartiger zoals: de grondslag, beschikbare tools en de aanwezigheid van maatschappelijk kapitaal (Braun-Poppelaars, 2010; Dur et al., 2019; Klüver & Mahoney, 2015; Mohan & Mohan, 2002). Deze paragraaf gaat verder in op hoe belangenbehartigers een lobbydoel kunnen behalen, door in te zoomen op de verschillende handelswijzen en strategieën die een belangenbehartiger kan inzetten om een lobbydoel te behalen.

Een eerste onderscheid in de lobbystrategie kan gemaakt worden door het verschil tussen enerzijds ‘inside lobbyen’ en anderzijds ‘outside lobbyen’ (de Bruycker & Beyers, 2019). Deze terminologie wordt in Nederlandse bestuurskundige literatuur ook wel de binnen- en de buitenroute genoemd (Timmermans et al., 2019). Waarbij de binnenroute getypeerd wordt door lobbyactiviteiten die gericht zijn op het beïnvloeden van de besluitvormers. Het gaat daarbij om het uitwisselen van informatie met besluitvormers zowel via formele als informele kanalen (Timmermans et al., 2019).

Wanneer een belangenbehartiger de buitenroute neemt is de behartiger uit op het veranderen van de publieke opinie en/of erop gericht om aan te zetten tot mobilisatie voor een bepaald standpunt (Kollman, 1998). Voorbeelden van het nemen van de buitenroute zijn petitie, campagnes en demonstraties. De buitenroute kan opgesplitst worden in twee verschillende sub-strategieën (de Bruycker & Beyers, 2019). Een daarvan omvat de mediastrategie met daarbij de aanzet tot de publicatie van nieuwsberichten en het netwerken met nieuwsmedia. De andere sub-strategie betreft de ‘proteststrategie’ door gebruik te maken van stakingen, petitie en cetera wordt er geprobeerd om druk uit te oefenen op ambtelijke en politieke besluitvormers (de Bruycker & Beyers, 2019). De gehanteerde methode van de twee sub-strategieën is in veel opzichten verschillend, alhoewel ze hetzelfde doel voor ogen hebben, namelijk het bereiken van de beleidsbepalers.

Er is dus een groot contrast tussen de binnen- en de buitenroute op het gebied van de te hanteren lobbymethodes. Daardoor is er eveneens een groot contrast in de zichtbaarheid voor de publieke opinie tussen de twee verschillende lobby strategieën. De buitenroute is met de

daarbij horende protesten en stakingen veel beter zichtbaar dan de binnenroute (de Bruycker & Beyers, 2019). Door het gesloten karakter van de binnenroute wordt deze route ook wel gekescherend de ‘achterkamertjespolitiek’-route genoemd (Coen, 2007). Het is bij deze route voor buitenstaanders lastiger te volgen wat er door wie wordt gezegd en, wie invloedrijk is wat betreft de beleidsvorming.

Om een helder beeld te krijgen van de beleidsinvloeden van bepaalde lobbyisten wordt er in een aantal lidstaten van de Europese Unie gebruik gemaakt van een openbaar lobbyregister. Nederland maakt daarentegen geen gebruik van een (openbaar) lobbyregister waardoor het vaak onduidelijk is als buitenstaander, welke invloed op de beleidsvorming wordt uitgeoefend door lobbyisten die gebruik maken van de binnenroute. Er kan dus geconcludeerd worden dat er een duidelijk verschil is in zichtbaarheid en transparantie tussen de twee verschillende routes, bij de buitenroute heeft in principe iedereen toegang doordat lobbyboodschappen middels de pers worden ‘gespeeld’.

Alhoewel er duidelijke verschillen zijn tussen de binnen-en de buitenroute betekent dit niet dat een lobbyist enkel gebruik maakt van een van deze twee routes. Een combinatie van de twee strategieën wordt zelfs bestempeld als de meest effectieve manier om invloed uit te oefenen op de beleidsvorming. Daarmee is ook aangetoond dat de aanname: ‘lobbyisten die de buitenroute nemen, maken enkel gebruik van deze route doordat er geen toegang is tot de ‘achterkamertjes’ onjuist is. Binderkrantz en Pedersen (2019) stellen namelijk dat lobbyisten die toegang hebben tot de binnenroute eveneens graag gebruik maken van de buitenroute om op die wijze invloed uit te oefenen op de publieke opinie. Daarmee is de binnenroute ook niet de hoogst haalbare strategie doordat een combinatie van de twee routes als meest effectief wordt geacht voor het behalen van het lobbydoel (Binderkrantz & Pedersen, 2019).

2.3 Coalitievorming

Lobbyisten maken niet alleen gebruik van een bepaalde lobbystrategie om het lobbydoel voor ogen te bereiken. Ook door zich te verenigen in een coalitie proberen belangenbehartigers de impact van de lobby verder te vergroten (Maaser, 2010). In deze paragraaf wordt ingegaan op wat een lobbycoalitie is, hoe een coalitie tot stand komt, welke rollen belangenbehartigers vervullen binnen een coalitie en tot slot wordt uiteengezet wat de daadwerkelijk meerwaarde is van zo’n lobbycoalitie.

2.3.1 Lobbycoalitie

De onderlinge relaties van actoren binnen een beleidsdomein wordt een issuenetwerk genoemd. Binnen een issuenetwerk zijn actoren tot op zekere hoogte betrokken geraakt of beïnvloed door beleid en houden zich gedurende een langere periode met een en hetzelfde issue bezig (Timmermans et al., 2019). In zo'n issuenetwerk verschilt de mate van invloed van de actoren op de besluitvormingsprocessen, elke actor heeft zo zijn eigen rol binnen dit netwerk. Dit is logisch gezien een issuenetwerk bestaat uit onder meer belangenorganisaties en beleidsmakers die rondom hetzelfde thema invloed willen uitoefenen op de beleidsvorming (Travis Bland & Abaidoo-Asiedu, 2016).

Er is weliswaar een duidelijk verschil tussen een issuenetwerk en een coalitie, een coalitie wordt namelijk gevormd binnen een issuenetwerk (Timmermans et al., 2019). Bovendien kunnen er meerdere coalities bestaan binnen een issuenetwerk. Er wordt gesproken over een coalitie wanneer meerdere actoren binnen het issuenetwerk op formele of informele wijze gaan samenwerken om invloed uit te oefenen op besluitvormingsprocessen rondom een bepaald issue. De samenwerking tussen deze organisaties, groepen en/of individuele personen met het doel om sterker te staan in het behartigen van belangen bestaat uit onder andere het bundelen van kennis, kapitaal en maatschappelijk draagvlak (Mahoney, 2007).

2.3.2 Coalitievormen

Er is sprake van een lobbycoalitie als twee of meer belangengroepen samenwerken om invloed uit te oefenen op besluitvormingsprocessen (Mahoney, 2007). Deze coalities kunnen bestaan in veel verschillende vormen, de meest voorkomende coalitietypen worden in deze paragraaf uiteengezet: de homogene en heterogene coalitie, die zowel formeel als informeel kunnen zijn vormgegeven (Timmermans et al., 2019).

Homogene coalities bestaan uit 'natuurlijke' bondgenoten met vrijwel dezelfde gemeenschappelijke kenmerken. Homogene coalities worden gevormd rondom zowel eenvoudige en specialistische issues. Ondanks dat homogene coalities gemeenschappelijke kenmerken bevatten, kunnen ze wel degelijk discussies voeren over de aanpak van een bepaald issue. Wanneer dit niet aan de oppervlakte komt, kan dit nadelige gevolgen hebben voor de duurzaamheid van de desbetreffende coalitie (Maaser, 2010).

Naast homogene coalities zijn er ook heterogene coalities bestaande uit 'onnatuurlijke' bondgenoten, in de literatuur ook wel 'strange bedfellows' genoemd waarbij

voor- en tegenstanders rondom een issue elkaar beconcurreren (Timmermans et al., 2019). Daarbij is vaak sprake van complexe en maatschappelijk gevoelige issues die enkel opgelost kunnen worden door de kennis van meerdere actoren te bundelen. Er is dan dus een brede gezamenlijke aanpak vereist om de lobbykansen rondom dit complexe issue te vergroten.

Niet alleen kunnen lobbycoalities verdeeld worden tussen heterogene en homogene coalities, eveneens kan er onderscheid worden gemaakt tussen lobbycoalities met een structureel of spontaan karakter, ook wel aangeduid als de formele en informele lobbycoalitievormen. De formele lobbycoalitie is vaak geïnstitutionaliseerd en bestaat al meerdere jaren, hierdoor hebben ze doorgaans een gezamenlijke naam, gemeenschappelijke normen en waarden en beschikken ze zelfs over een heus coalitielogo. De autonomie van een belangengroep in een formele coalitie is vrijwel niet aanwezig, de coalitie bepaalt gezamenlijk wat het standpunt is omtrent een issue.

De informele lobbycoalities daarentegen zijn te herkennen aan een los samenwerkingsverband, communicatie met de andere groepen in de coalitie staat doorgaans op een laag pitje. Bovendien wordt een informele lobbycoalitie herkend aan de korte bestaansduur doordat de coalitie omtrent een issue gerelateerd is aan de actualiteit (Klüver & Mahoney, 2015) In deze samenwerkingsvorm doen de belangengroepen aan de eigen belangenbehartiging, en coördineren ze enkel acties gezamenlijk. De formele en informele lobbycoalities verschillen dus erg van elkaar in handelswijze en samenwerkingsvorm.

2.3.4 Meerwaarde coalitie

Nu de definitie en de verschillende vormen van coalities zijn beschreven is het van belang om te kijken naar wat de meerwaarde is van het opereren in een coalitie. Een complex begrip gezien meerdere factoren van invloed zijn op de meerwaarde van een coalitie, er vinden namelijk tal van gebeurtenissen plaats die invloed kunnen hebben op de coalitie uitkomsten.

De meerwaarde, succes en effectiviteit van een enkele belangenorganisatie of opererend in coalitievorm, kan positief worden beïnvloed wanneer er geanticipeerd wordt op de gebeurtenissen in de buitenwereld (Timmermans et al., 2019, p.287). Voor een lobbycoalitie is het daarom van belang om ervoor te zorgen dat er een juiste balans is tussen de binnen- en buitenwereld. Timmermans et al. (2019) stelt namelijk dat een lobbycoalitie zich behoort te bevinden op het grensgebied tussen deze twee werelden om een kans te hebben op het beïnvloeden van beleid.

Om helder te krijgen of een coalitie zich bevindt op dit grensgebied en wel degelijk meerwaarde heeft, kan er naar coalities gekeken worden vanuit twee verschillende invalshoeken, de contextuele en organisatorische invalshoek. De contextuele factoren die van invloed zijn voor de meerwaarde van een lobbycoalitie zijn volgens de literatuur de mate van conflict rondom het issue, de complexiteit van het issue en issue salience (Klüver et al., 2015). De mate van consensus binnen de coalitie over oplossingen van issues is van belang doordat, bij een gebrek aan onderlinge consensus de kans zeer aanwezig is dat dit resulteert in conflicten en concurrentie over oplossingen tussen belangengroepen. Wat resulteert in het feit dat beleidsmakers en politici dan te maken krijgen met tegenstrijdige argumenten. Dit heeft logischerwijs een negatieve impact op de effectiviteit van elke individuele belangengroep (Klüver et al., 2015; Mahoney, 2007). Issue complexiteit heeft eveneens invloed op de meerwaarde van een coalitie, gezien er vanuit beleidsmakers een sterke behoefte is om samen te werken met een lobbycoalitie als zij beschikken over complexe kennis over het issue. Een coalitie kan hier handig op inspelen door het moment van kennisoverdracht te gebruiken om het eigen lobbydoel te presenteren. De laatste factor van invloed betreft de ‘salience’ van een issue: issues die veel politieke en media-aandacht genieten en als complex worden aangeduid hebben volgens Junk (2019) een hoge mate van salience. Hoe hoger de mate van salience, des te lastiger het is voor een individuele partij om invloed uit te oefenen op de beleidsvorming. Hierdoor speelt de mate van salience een belangrijke rol om te bepalen of een coalitie meerwaarde heeft.

Interne organisatorische factoren zijn eveneens bepalend voor de meerwaarde van een lobbycoalitie, daaronder vallen de elementen coalitiesamenstelling, consensus, beschikbare tools en de lobbystrategie (Klüver et al., 2015). Met coalitiesamenstelling betreft het een grote en brede of een kleine en smalle lobbycoalitie. Een grote lobbycoalitie is van meerwaarde gezien het vaak een diverse achterban heeft waardoor de lobby politici en beleidsmakers simpelweg meer zekerheid kan bieden omdat er dan eerder sprake is van een breed gedragen oplossing voor het issue (Timmermans et al., 2019).

Ondanks dat hoeft een grote omvang van een lobbycoalitie niet direct te leiden tot meerwaarde voor de individuele belangengroep, gezien een brede coalitie onder andere leidt tot het innemen van algemenere standpunten. Bovendien zorgt een brede coalitie eerder voor een gebrek in het behalen van gezamenlijke doelen, doordat er legio partijen met verschillende agenda's deelnemen in de lobbycoalitie wat invloed heeft op de meerwaarde van de coalitie (Klijn & Koppejan, 2016). Het is dus belangrijk voor een coalitie dat er consensus wordt bereikt over de lobbydoelen. Hoe groter de lobbycoalitie, des te lastiger het

is om consensus te bereiken over de te stellen coalitiedoelen, met het gevaar dat er uiteindelijk niets bereikt wordt (Mahoney & Baumgartner, 2004).

Wanneer er wel consensus wordt bereikt over de doelen, zorgt dit er niet automatisch voor dat het verschil in individuele preferenties van de verschillende belangengroepen in de lobbycoalitie zijn verdwenen. Het kan dus zo zijn dat een lobbycoalitie effectief is, maar het individuele belang niet is opgenomen in de beleidsoplossing. Om ervoor te zorgen dat een coalitie succesvol is, is het van belang dat de benodigde tools aanwezig zijn binnen de coalitie. Of belangenorganisaties daadwerkelijk van meerwaarde zijn in een coalitie hangt af van veel verschillende hulpmiddelen zoals: het hebben van toegang tot beleidsmakers en politici, fiscale middelen, informatie, kennis en imago (Klijn & Koppejan, 2016). De beschikbare middelen die belangengroepen hebben, hebben daarmee ook hun weerslag op de lobbystrategie. Zo blijkt uit de literatuur bijvoorbeeld dat wanneer een coalitie over veel kennis en informatie beschikt, het effectiever is om via de binnenroute te lobbyen. Aangezien de beleidsmakers graag inzicht willen hebben in de kennis en informatie, de coalitie heeft de beleidsmakers dus daadwerkelijk wat te bieden (in ruil voor beleidswijzigingen) (Timmermans et al., 2019).

2.4 Hypotheses

Uit het theoretisch kader komt naar voren dat beleid een product is van de beleidscyclus. Beleid blijkt vaak jarenlang stabiel, met incrementele veranderingen, totdat er opeens grote veranderingen worden doorgevoerd (Baumgartner & Jones, 1991). Het stabiel blijven van beleid kan het gevolg zijn van beleidsmonopolies en gevestigde belangen, (Givel, 2010; Moe, 2015). Ondanks dat is het mogelijk dat beleid verandert, wanneer dat het geval is, is er vaak een verandering in de intensiteit van de belangen (Baumgartner & Jones, 1991). Benadeelde actoren proberen dan beleidsveranderingen te bewerkstelligen door te lobbyen (Timmermans et al., 2019).

Er is sprake van een succesvolle lobby wanneer de resultaten van de beleidsvorming aansluiten bij de lobbydoelen (Davidson, 2017). Meerdere factoren hebben invloed op het succes van een lobby zoals: de grondslag van de belangenbehartiger, beschikbare tools en de aanwezigheid van maatschappelijk kapitaal (Braun-Poppelaars, 2010; Dur et al., 2019; Klüver & Mahoney, 2015; Mohan & Mohan, 2002). Deze factoren bepalen mede de lobbystrategie van de belangenbehartiger, deze heeft de keus uit de binnen- en de buitenroute of een mix van deze twee routes (Timmermans et al., 2019). Tussen de binnen- en de buitenroute zijn

duidelijke verschillen merkbaar zoals in de mate van zichtbaarheid en transparantie van de lobby. Daarnaast, om de lobbyimpact verder te vergroten proberen belangenbehartigers zich te verenigen in een lobbycoalitie (Maaser, 2010). Of zo'n lobbycoalitie meerwaarde heeft hangt af van contextuele factoren zoals de mate van conflict omtrent het issue en de complexiteit ervan. Eveneens hebben interne organisatorische factoren zijn weerslag op de meerwaarde van de coalitie, waarbij gekeken wordt naar de coalitiesamenstelling en beschikbare hulpmiddelen (Klüver et al., 2015).

2.4.1 Hypothesen

Naar aanleiding van de gepresenteerde wetenschappelijke inzichten in het theoretisch kader, zijn de volgende hypothesen opgesteld:

H1. Een belangenorganisatie die in een coalitie opereert heeft meer invloed op de beleidsvorming omtrent het studiefinancieringsstelsel dan een alleen opererende belangenorganisatie.

H2. De belangengroep FNV Young & United, een niet gevestigde organisatie is succesvoller in het beïnvloeden van de beleidsvorming wanneer zij gebruik maakt van de buitenroute in plaats van de binnenroute.

3. Methoden

Om zo'n compleet mogelijk antwoord te formuleren op de hoofdvraag bestaat deze studie uit drie verschillende onderdelen. Het eerste gedeelte van deze studie bestaat uit deskresearch, waarbij in wordt gegaan op de beleidsontwikkelingen van het studiefinancieringsbeleid in de periode 2010 tot en met 2020. In het tweede gedeelte van deze studie wordt het publieke discours geanalyseerd. Evenals de rol die belangenorganisaties

hebben gespeeld bij de beleidsontwikkelingen en de daarbij gehanteerde lobbystrategieën. Tot slot worden de karakteristieken van de belangenorganisatie vergeleken met de coalitiekenmerken om de uiteindelijke meerwaarde van de coalitie te bepalen voor de individuele belangenbehartiger.

3.1 Analyse studiefinancieringsbeleid

In dit onderdeel van de studie wordt bekeken hoe beleid omtrent de studiefinanciering ontwikkeld is in Nederland tot en met het jaar 2020. Dit wordt onderzocht door een analyse te maken van het studiefinancieringsbeleid en het publieke discours. Met als doel om te kunnen duiden of in deze periode het beleid en het discours stabiel is gebleven of dat er juist veranderingen over tijd hebben plaatsgevonden binnen het studiefinancieringsbeleid.

3.1.1. Beleidsontwikkeling door de jaren heen

Om een helder beeld te krijgen van beleidsontwikkelingen door de jaren heen is het effectief om de wetgeving te analyseren (Walgrave et al., 2006). Om op een kwalitatieve wijze te onderzoeken of binnen het studiefinancieringsdomein sprake is van beleidsverandering, wordt er gekeken naar wetten die zijn aangenomen binnen het financieringsstelsel van het hoger onderwijs en wat daarvan de inhoud is. Daarbij wordt onder andere bekeken welke perspectieven in de beleidstoelichting zijn gebruikt.

Voor het onderzoek worden hoofdonderwerpen binnen de financiering van het hoger onderwijs geanalyseerd, waarbij het mogelijk is om stabiliteit of verandering van het beleid te duiden. Voor elk deelonderwerp binnen de financiering van het hoger onderwijs zijn een aantal wetsvoorstellen en wetswijzigingen geanalyseerd. Daarbij spelen een aantal criteria een rol, zo is het van belang dat het wetsvoorstel/wijziging te maken heeft gehad met belangengroepen die invloed uitoefenden op de beleidsvorming. Daarnaast is rekening gehouden met een evenwichtige spreiding van de wetsvoorstellen/wijzigingen zodat meerdere jaren vertegenwoordigd zijn in de analyse zodat mogelijke trends zichtbaar worden.

Niet alleen wordt de wetgeving geanalyseerd, ook wordt er in dit onderzoek aandacht besteed aan het publieke discours. Van belang, aangezien het publieke discours invloed heeft op het beleidsbeeld dat ontstaat en daarmee ook op de eventuele wijzigingen van het beleid (Walgrave et al., 2006). Het onderzoeken van het publieke discours zorgt er dus voor om te weten te komen wat de denkbeelden zijn omtrent het studiefinancieringsstelsel. Bovendien is er gekozen om zowel beleidsveranderingen als het discours te analyseren om zo triangulatie

van bronnen mogelijk te maken. Hierdoor wordt er een vollediger en evenwichtiger beeld geschetst van het studiefinancieringsbeleid wat resulteert in een verhoogde validiteit van de huidige studie.

Om helder te krijgen wat het publieke discours is in de periode 1990 - 2020 en of hier eventuele wijzigingen hebben plaatsgevonden, zijn er meerdere artikelen geselecteerd uit Nederlandse kranten. De gebruikte artikelen in deze studie zijn verkregen uit de database van Nexis Uni. Er zijn in totaal 25 artikelen per jaartal geanalyseerd en vervolgens gecodeerd. De krantenartikelen zijn willekeurig gekozen, enkel werd er rekening gehouden met de verschijningsdatum van het artikel. De artikelen hebben allemaal betrekking op het studiefinancieringsbeleid, de artikelen worden per jaartal gecategoriseerd en toegewezen aan het beeld wat het meest naar voren komt in het desbetreffende artikel. Daarbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen de volgende beelden: doelmatigheid, kwaliteit en toegankelijkheid.

In totaal zijn er 100 krantenartikelen geanalyseerd, tussen 1990 en 2020. Om een duidelijk beeld te krijgen van het discours is elk jaar even vaak gerepresenteerd. De geselecteerde artikelen gaan over dezelfde generieke onderwerpen, waardoor een coherent beeld geschetst kan worden van het publieke discours tussen 1990 en 2020.

3.2 Preference Attainment Approach

Nadat de wetgevingsvoorstellen en wijzigingen en de krantenartikelen zijn geanalyseerd is het mogelijk om het tweede gedeelte van de studie uit te voeren. In dit tweede gedeelte wordt er bekeken hoe de totstandkoming van het beleid omtrent de studiefinanciering heeft plaats kunnen vinden. De totstandkoming van het beleid wordt verklaard door te kijken naar de mate van belangenbehartiging en de invloed van deze belangenbehartigers op de beleidsvorming. De 'preference attainment approach' ontworpen door Dür (2008) toont aan of en in welke mate beleidsuitkomsten te relateren zijn aan de voorkeuren van bepaalde actoren. De preference attainment approach, ook wel het 'ruimtelijk model van de politiek' genoemd, stelt dat belangenbehartigers een ideaalbeeld hebben wat betreft de wetgeving. Bij het nastreven van dit doel proberen ze door middel van onderhandeling het beeld van beleidsmakers te veranderen in het ideaalbeeld van zichzelf, de desbetreffende belangenbehartiger. Dit model heeft een aantal voordelen waardoor is besloten deze toe te passen in de huidige studie. Zo kan het model gehanteerd worden binnen verscheidene beleidsdomeinen, zo ook binnen het studiefinancieringsbeleid. Daarnaast kan het model

worden gebruikt om de impact van belangengroepen te meten zonder dat er daadwerkelijk iets noemenswaardig is gebeurd binnen de desbetreffende casus (Dür, 2008).

De preference attainment approach maakt gebruik van een ordinale schaal. De gegeven punten aan belangengroepen bij de verschillende beleidsvoorkeuren zijn als volgt tot stand gekomen. Zo is er gekeken op een schaal van 0 tot en met 4 in welke mate er lobbysucces is behaald door de desbetreffende belangengroep. Waarbij een belangengroep 0 punten toegekend krijgt wanneer de beleidsvoorkeur in zijn geheel niet overeenkomt met het uiteindelijk gevormde beleid. 4 punten worden toegekend wanneer de beleidsuitkomst juist volledig overeenkomt met de beleidsvoorkeur van de belangengroep. De puntentoekenning aan de studentenbelangengroep FNV Young & United is enkel weergegeven na het jaar 2006, aangezien in dat jaar de studentenbelangenorganisatie werd opgericht. Doordat de andere twee belangengroepen eerder zijn opgericht ISO in 1973 en LSVb in 1983 is er een verdeling te maken in gevestigde belangengroepen (ISO en LSVb) en een niet gevestigde belangengroep (FNV Young & United).

3.2.1. Conceptualisering en operationalisering

De preference attainment approach behandelt verschillende afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Om een beeld te krijgen welke variabelen meespelen bij de rolbepaling van belangenorganisaties zijn deze variabelen weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

Variabelen preference attainment approach

Onafhankelijke variabelen	Afhankelijke variabelen
Type belangengroep (wel/niet gevestigd)	Mate van lobbysucces
Coalitievorming belangengroepen	Meerwaarde coalitie
Lobbyroute	

3.2.1.1. Onafhankelijke variabelen

Type Belangengroep

Het doel van een belangengroep is om invloed te hebben op de beleidsvorming door middel van lobbyactiviteiten. Om te bepalen of een belangengroep invloedrijk is bij de vorming van beleid wordt de volgende definitie gehanteerd: een belangengroep is invloedrijk als beleidsveranderingen voortkomen uit de wensen van de belangenbehartiger of wanneer

ongewenst beleid wordt afgewend (Dur et al., 2019). Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen gevestigde belangengroepen en niet gevestigde belangengroepen. Gevestigde belangengroepen zijn vaak de meest invloedrijke belangengroepen, doorgaans bedrijven die veel profijt hebben van beleidssystemen, hier afhankelijk van zijn, blijvende bronnen hebben en sterk gemotiveerd zijn om zich te mengen met de politiek door lobbyen en verkiezingen. Dit zorgt ervoor dat beleidsinnovaties worden vermeden (Trouvé et al., 2010).

Gezien de invloedrijke positie van gevestigde belangen, is het noodzakelijk om het type belangengroep mee te wegen in de bepaling van invloed van de organisatie op de beleidsvorming omtrent het studiefinancieringssysteem. Dit wordt gedaan door te bekijken welke belangen profijt hebben van de institutionele structuur die is ontstaan op het gebied van studiefinanciering. Door onder andere wetsvoorstellen te analyseren, wordt duidelijk welke voordelen gevestigde belangen hebben en welke invloed zij (kunnen) uitoefenen op de beleidsvorming. De niet gevestigde belangengroepen zijn doorgaans belangengroepen die recentelijk zijn ontstaan, schaarsere bronnen bezitten en minder profijt hebben van beleidssystemen. Het is daardoor logisch dat het type belangengroep invloed heeft op het lobbysucces, de te nemen lobbyroute en de meerwaarde van de belangengroep in een coalitie. Een niet gevestigde belangengroep die deel wil nemen aan een lobbycoalitie die veelal gebruik maakt van de binnenroute heeft natuurlijk weinig meerwaarde voor deze coalitie doordat deze belangengroep niet de juiste 'connecties heeft'. Vandaar dat het type belangengroep invloed heeft op de meerwaarde van de coalitie.

Coalitievorming belangengroepen

In deze studie worden verschillende bronnen geraadpleegd om te weten te komen of belangengroepen opereren in coalities. Door websites van belangengroepen en nieuwsberichten te analyseren, wordt niet alleen helder of er sprake is van een coalitie maar ook of de verschillende belangengroepen actief hebben samengewerkt en of daarmee lobbysucces is behaald. Er is volgens de literatuur sprake van een lobbycoalitie wanneer meer dan twee belangengroepen samenwerken om invloed uit te oefenen op besluitvormingsprocessen (Mahoney, 2007). Deze coalities kunnen bestaan in veel verschillende vormen, de coalitietypen die worden gebruikt in deze studie zijn de homogene en heterogene coalitie waarbij onderscheid wordt gemaakt in de formele en informele lobbycoalitie (Timmermans et al., 2019).

Lobbyroute

De verschillende lobbyroutes die een lobbygroep/coalitie kan nemen zijn onder te verdelen in de binnen- en de buitenroute (Timmermans et al., 2019). Waarbij de binnenroute getypeerd wordt door lobbyactiviteiten die gericht zijn op het beïnvloeden van de besluitvormers. De belangenbehartiger die de buitenroute neemt is er op uit om de publieke opinie te veranderen en/of erop gericht om aan te zetten tot mobilisatie (Kollman, 1998). Of er sprake is van de binnen- of buitenroute wordt zichtbaar door de ondernomen activiteiten van de belangenbehartiger. Welke activiteiten ‘vallen’ onder welke route is overzichtelijk gemaakt in tabel 2.

De invloed van de lobbyroute op het lobbysucces is overigens lastig te meten doordat het effect van de binnenroute slecht zichtbaar is. Een groot deel van deze route bevindt zich namelijk in ‘achterkamertjes’ (Coen, 2007).

Tabel 2

Operationalisering lobbyroutes

Handelswijze	Activiteit
Binnenroute	Uitwisselen van informatie met besluitvormers via formele en informele kanalen. Aanleveren van expertise via formele en informele kanalen. Informatie verschaffen aan beleidsmakers over de wensen van de behartigde groep.
Buitenroute	Mobiliseren van publieke opinie door protesten, campagnes en evenementen. Mobiliseren van publieke opinie door activiteiten op sociale media platforms. Mobiliseren van publieke opinie door ‘traditionele’ nieuwsmedia.

Om erachter te komen of belangengroepen gebruik hebben gemaakt van de binnenroute is een uitdaging, doordat een groot deel van deze route zich in ‘achterkamertjes’ afspeelt (Coen, 2007) en Nederland niet gebruik maakt van een openbaar lobbyregister. De interacties vinden dus plaats achter de schermen, waardoor niet alle interacties te traceren zijn.

Om toch te weten te komen of er gebruik gemaakt is van deze lobbystrategie wordt bekeken welke belangenbehartigers aan welke overlegtafels zaten bij de vorming van beleid. Tijdens deze overleggen wordt er niet alleen informatie en expertise met de beleidsmakers gedeeld, ook wordt het ideaalbeeld van de belangenbehartiger kenbaar gemaakt.

Of een belangengroep gebruik heeft gemaakt van de buitenroute is duidelijker zichtbaar voor het publiek. Om helder te krijgen of er gebruik is gemaakt van deze lobbystrategie worden meerdere kanalen onderzocht. Door te kijken naar de verschillende ondernomen activiteiten van belangengroepen vindt er een grondig onderzoek plaats naar het gebruik van de buitenroute. Zo wordt er gekeken of de belangengroep in kwestie de publieke opinie heeft gemobiliseerd door protesten, campagnes en evenementen op te zetten. Daarnaast wordt bekeken of de buitenroute is gebruikt door media-aandacht te genereren, zo worden nieuwsartikelen bekeken om te weten te komen of hierin de standpunten van de belangengroep naar voren komen. Tot slot worden sociale media platforms geraadpleegd om te weten te komen of belangengroepen daar de publieke opinie proberen te wijzigen en/of mensen mobiliseren om voor het beoogde ideaalbeeld van de belangengroep in actie te komen.

3.2.1.2. Afhankelijke variabelen

Om het lobbysucces van een belangengroep of coalitie te duiden is het belangrijk om te bekijken in hoeverre het belang van de belangenorganisatie meegenomen is in de beleidsbeslissing en of zo invloed is uitgeoefend door de belangenorganisaties. Daarbij wordt de ingenomen positie van de belangengroep vergeleken met de uiteindelijke beleidsbeslissing. Het lobbysucces is cijfermatig uit te drukken door een ordinale schaal te gebruiken waarbij een 0 staat voor een andere beleidsvoorkeur als de uiteindelijke beleidsbeslissing, een 1 staat voor matige overeenkomstige aspecten tussen de beleidsvoorkeur en de uiteindelijke beleidsbeslissing, een 2 voor overeenkomstige aspecten tussen de beleidsvoorkeur en de uiteindelijke beleidsbeslissing, een 3 voor grotendeels overeenkomstige aspecten en een 4 voor volledige overeenkomst tussen de beleidsvoorkeur en het voorstel. Wanneer dit gedaan is bij meerdere beleidsbeslissingen kan cijfermatig inzichtelijk worden gemaakt wat het uiteindelijke lobbysucces is van een belangengroep of coalitie. Dezelfde methode kan gebruikt worden om het lobbysucces van een coalitie, en daarbij behorende meerwaarde van een coalitie te berekenen.

In het laatste onderdeel van de studie worden de karakteristieken van de verschillende belangengroepen vergeleken met het uiteindelijke lobbysucces. Hieruit kan opgemaakt

worden wat de uiteindelijke invloed is geweest van de verschillende karakteristieken van de belangengroep op de beleidsbeslissing. Zo kan bijvoorbeeld duidelijk worden gemaakt welke lobbystrategie het meest succesvol is geweest maar bijvoorbeeld ook of een lobbycoalitie van meerwaarde was.

4. Beleidsontwikkelingen studiefinancieringsstelsel

4.1 Studiefinanciering in Nederland

Studiefinanciering in Nederland bestaat al sinds 1815, met deze eerste beurs konden studenten ongeveer een derde van hun jaarlijkse studiekosten betalen (NPO Kennis, 2021). Ondanks dat maakte deze studiebeurs hoger onderwijs niet bereikbaarder voor mensen uit alle lagen van de bevolking. De eerste beurzen kwamen namelijk vooral terecht bij het ‘verarmde’ deel van de elite (Karg, 2018). Pas begin 1900 wordt een wet aangenomen waarin staat dat hoger onderwijs toegankelijk moet worden voor alle sociale klassen in Nederland. In de jaren die volgden kregen meer studenten uit lagere inkomensgroepen een beurs dan studenten met rijke ouders. Ondanks dat blijft studeren grotendeels een elitaire aangelegenheid pas rond 1960 komt hier verandering in (Susa, 2021). De verdere beleidsontwikkelingen wat betreft de studiefinanciering en het studentenreisproduct zijn opgenomen in paragraaf 4.2.

Wat opvalt uit de introductie van dit hoofdstuk is dat er heel wat veranderingen zijn doorgevoerd de afgelopen decennia wat betreft de financiering van het hoger onderwijs in Nederland, waardoor anno 2022 veel meer mensen toegang hebben tot deze onderwijsvorm. Zo is het aandeel mensen met een hbo- of universitair diploma in Nederland de afgelopen veertig jaar gestaag toegenomen. Van elke 9 mensen tussen de 15 en 75 jaar was er 1 hoogopgeleid in 1981, In 2021 waren dat er meer dan drie keer zoveel (CBS, 2022). Desondanks staat tegenwoordig volgens velen de toegankelijkheid van het hoger onderwijs onder druk, mede door de invoering van het leenstelsel waardoor studenten zich massaal in de schulden steken (van Marrewijk, 2022). Om onder andere de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te toetsen, wordt er in dit onderdeel van de huidige studie gekeken naar de verschillende elementen van de huidige en toekomstige studiefinanciering en de beleidsvorming omtrent de financiering door de jaren heen.

4.1.1 Onderdelen studiefinanciering

De Nederlandse overheid streeft naar een toegankelijk, kwalitatief hoogwaardig en een doelmatig onderwijsstelsel, vandaar dat het onderwijs gefinancierd wordt. Deze onderwijsfinanciering beslaat drie beleidsterreinen: studiefinanciering, tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten, en lesgelden. Voltijdstudenten in het hoger onderwijs (hbo en wo) komen in aanmerking voor studiefinanciering (Ministerie van OCW, 2021). Voor studenten is er geen tegemoetkoming in de vorm van een onderwijsbijdrage, schoolkosten en

lesgeld. Vandaar dat er in deze paragraaf enkel wordt ingegaan op de studiefinancieringselementen.

Studiefinanciering

Om het voor iedereen in Nederland financieel mogelijk te maken om te studeren is er studiefinanciering. Als student kun je recht hebben op een lening en/of een gift van de overheid. Het totale pakket aan studiefinanciering bestaat uit de volgende onderdelen: de basisbeurs, een aanvullende beurs voor studenten met minder draagkrachtige ouders, een (eventuele) rentedragende lening, het collegegeldkrediet en een studentenreisproduct (Ministerie van OCW, 2021). Voltijdstudenten in het hoger onderwijs kunnen in aanmerking komen voor studiefinanciering. De huidige studiefinanciering bestaat uit een lening van maximaal € 513,83, een aanvullende beurs van € 419,04 en een collegegeldkrediet van €184,08.

Dit stelsel bevat (nog) geen basisbeurs. Het kabinet wil de basisbeurs in het studiejaar 2023-2024 opnieuw invoeren voor alle studenten in het hoger onderwijs. In dit wetsvoorstel wordt er een onderscheid gemaakt tussen uit- en thuiswonende studenten. Het gaat daarbij om een bedrag van 255 euro per maand voor uitwonende studenten en 91 euro per maand voor studenten die thuis wonen. Wanneer de studie binnen de diplomatermijn van 10 jaar wordt afgerond, wordt de basisbeurslening omgezet in een gift.

Studentenreisproduct

Naast de financiële steun die een student ontvangt voor het volgen van een studie krijgt de student ook een reisvergoeding in de vorm van het studentenreisproduct. Met het studentenreisproduct kan een student ouder dan 18 jaar vrij of met korting reizen met het openbaarvervoer in heel Nederland. Waarbij de student kan kiezen voor een week- of weekendabonnement. Het studentenreisproduct is eerst een lening. Het product wordt een gift wanneer de student binnen 10 jaar een studiediploma behaalt, wanneer dit niet het geval is moet het product eveneens terugbetaald worden.

4.1.2 Uitgaven aan het hoger onderwijs

De uitgaven aan studietoelagen door de overheid fluctueerden door de jaren heen. Onder de uitgaven aan studietoelagen vallen de tegemoetkoming in de schoolkosten en de studiefinanciering. Studiefinanciering is een studietoelage aan deelnemers aan de beroeps opleidende leerweg van het mbo vanaf 18 jaar en aan studenten in het hoger onderwijs en is bedoeld om tegemoet te komen in de kosten voor het volgen van een opleiding of studie. Studiefinanciering bestaat zowel uit giften als uit leningen. De uitgaven van de overheid aan deze toelagen tussen 1960 en 2020 zijn in tabel 3 weergegeven. Hierbij gaat het enkel om de kosten die gemaakt zijn voor het tertiair onderwijs: het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo). Het tertiair onderwijs is daarbij inclusief de sectie onderzoek en ontwikkeling. De uitgave aan studietoelagen in absolute getallen zijn door de jaren heen erg gestegen. Echter procentueel gezien is er sprake van een daling aan overheidsuitgaven aan onderwijs. Zo werd er in 1970 nog 7,2% van het BBP uitgegeven aan onderwijs. In 2010 was dit nog maar 5,2% (CBS, 2021). Daarbij gaat het niet alleen om studietoelagen voor het tertiaire onderwijs maar om alle gemaakte onderwijsuitgaven.

Tabel 3

Uitgaven studietoelagen tertiair onderwijs

Jaartal	Uitgaven studietoelagen
1960	€17 000 000
1970	€77 000 000
1980	€ 347 000 000
1990	€ 1.140 000 000
2000	€ 1.416 000 000
2010	€ 2.647 000 000
2020	€ 3.731 000 000

Belangrijke onderwerpen

Afgelopen decennia zijn er meerdere beleidsvoorstellen en beleidswijzigingen aan bod gekomen wat betreft de financiering van het hoger onderwijs. Zo is onder andere de basisbeurs voor studenten, met meerde wijzigingen een veel besproken onderwerp binnen de beleidsvorming. Daarnaast is de rente vrije studentenlening een groot onderwerp binnen het beleid van de financiering van het hoger onderwijs. De beleidsvoorstellen die de afgelopen

jaren zijn doorgevoerd binnen het studiefinancieringsstelsel zijn te plaatsen binnen een van de volgende frames.

- 1) Er is zorg om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs, vandaar dat studenten extra gecompenseerd moeten worden.
- 2) De kwaliteit van het hoger onderwijs is in het geding waardoor er meer geïnvesteerd moet worden in het hoger onderwijs. Vaak moet de student zelf financieel de lasten dragen, zoals bij de invoering van het leenstelsel.
- 3) De doelmatigheid van het hoger onderwijs moet omhoog, vaak door financiële consequenties voor studenten in te voeren in het geval ze niet binnen de gestelde termijn afstuderen, zo is het studentenreisproduct enkel een gift wanneer er binnen 10 jaar wordt afgestudeerd. Voorbeelden van deze frames zijn terug te zien in het historisch overzicht van 4.2.

4.2 Beleidsontwikkelingen studiefinanciering

In de vorige paragraaf kwamen al een aantal beleidswijzigingen naar voren zoals de herintreding van de basisbeurs in het komende academische jaar (2023-2024). Een opmerkelijke ontwikkeling gezien deze basisbeurs een aantal jaren geleden werd afgeschaft en was vervangen door het leenstelsel. In dit deel van de studie worden de beleidsontwikkelingen van de studiefinanciering beschreven zodat vervolgens de ontwikkelingen van het discours (schematisch) weergegeven kunnen worden. De frames beschreven in 4.1 komen duidelijk naar voren in de beschreven beleidsontwikkelingen.

4.2.1 Ontwikkelingen Studiefinancieringsbeleid

1815 - Het begin van de studiebeurs

Ruim 200 jaar geleden werden de eerste studiebeurzen uitgereikt. Universiteiten gingen beurzen van 200 á 300 gulden per studiejaar uitdelen. Universiteiten kregen daarbij zelf de keus om te bepalen naar welke studenten deze beurzen gingen. De universiteiten gaven deze beurs vrijwel altijd aan de ‘verarmde’ tak van de elite. Met de veronderstelling dat deze studenten wel van goede huizen kwamen, en het volgen van een studie immers enkel voor de elite was bestemd. De toegankelijkheid om te gaan studeren voor de ‘gewone’ burger verbeterde hiermee nauwelijks, wat overigens toentertijd ook vrijwel niet van belang was.

1924 - Lenen wordt mogelijk

Door de jaren heen wordt de studiebeurs steeds lager. Om toch het hoger onderwijs enigszins ‘toegankelijk’ te houden werd het mogelijk om naast de studiebeurs rentevrij te gaan lenen. De publieke opinie vond namelijk steeds meer dat studeren een investering is in jezelf, en geen verantwoordelijkheid van de overheid, waardoor het draagvlak voor de studiebeurs afnam. Ondanks de rentevrije lening bleef studeren vooral bestemd voor de elite.

1956 - Komst studietoelage

Met het oog op het verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs, introduceerde de overheid in 1956 de studietoelage. Het bedrag dat een student ontving van de overheid was afhankelijk van een aantal factoren zoals: het aantal kinderen in het desbetreffende gezin, de studieresultaten en het vermogen van diens ouders. De studietoelage ging niet rechtstreeks naar de student zelf, maar werd uitgekeerd als ‘kinderbijslag’ aan de ouders van de student. Ouders kregen een bedrag per kind en een studerend kind zorgde voor een grotere vergoeding. Ouders waren vrij om het bedrag te besteden, het hoefde dus niet ten goede te komen aan het studerende kind.

1986 - Invoering Wet Studiefinanciering

Door de studietoelage hadden ouders veel (financiële) invloed op de studiekeuze van de kinderen. Onder kabinet Lubbers I werd de Wet Studiefinanciering aangenomen, hierdoor kregen studenten voortaan hetzelfde bedrag als de studietoelage op de eigen rekening. De studiebeurs bestond uit 600 gulden (€473,90) per maand. Door de invoering van deze wet werd studeren toegankelijker, aangezien studenten niet langer afhankelijk waren van de toekenning van de studietoelage door hun ouders. Overigens werd de beurs minder vrijblijvend: wanneer er langer dan zes jaar dezelfde studie werd gevolgd ging het collegegeld met 40 procent omhoog.

1991 – Komst studentenreisproduct

De overheid besloot in 1991 dat studenten gratis moesten kunnen reizen door heel Nederland, zodat studeren toegankelijker werd voor mensen buiten de grote steden. Om het studentenreisproduct te financieren ging de studiebeurs omlaag. Het studentenreisproduct kon door studenten 10 jaar gebruikt worden, gedurende de hele week.

1994 – Wijzigingen studentenreisproduct

Het studentenreisproduct werd een succes, studenten gebruikten het product massaal, wat zorgde voor een (te) grote kostenpost voor de overheid. Vandaar dat studenten vanaf 1994 een keus moesten maken voor een weekend- of weekabonnement.

1996 - De studiebeurs wordt een prestatiebeurs

Een verhoging van het collegegeld na zes jaar studeren werd door de overheid gezien als een te coulante maatregel. Hierdoor werd, om te voorkomen dat studenten diens studie niet zouden afmaken, in 1996 de prestatiebeurs ingevoerd. Het ontvangen geld werd hierdoor pas omgezet in een studiebeurs als de student binnen de gestelde termijn afstudeerde. Dit was toentertijd de duur van de studie plus twee uitloopjaren. Overigens was dit niet het enige wat strenger werd dat jaar voor studenten, de periode dat een student recht had op een studiebeurs werd ingekort van oneindig naar maximaal 4 jaar, tenzij de studie langer duurde. Dit om te voorkomen dat studenten onnodig lang gingen studeren.

2000 - De Wet Studiefinanciering wordt wederom gewijzigd

Doordat veel langstudeerders in de problemen kwamen en de huidige wet studenten uit met name een laag economisch milieu zou afschrikken, werd de prestatiebeurs versoepeld. Studenten mochten vanaf het jaar 2000 tien jaar de tijd nemen om hun studie af te ronden voordat de beurs werd omgezet in een lening. Om dit te bekostigen werd de looptijd van het studentenreisproduct ingekort tot de nominale studieduur plus een uitloopjaar.

2012 - Langstudeerboete komt en gaat

In 2012 werd de langstudeerboete ingevoerd ondanks felle kritiek. De boete werd ingevoerd om te snijden in de kosten voor het hoger onderwijs. De boete hield in dat een student slechts een uitloopjaar kreeg voor zijn studie. Wanneer de student na dat jaar nog niet klaar was met studeren betaalde de student per extra studiejaar een boete van ruim 3000 euro. Na hevige studenten demonstraties werd de langstudeerboete datzelfde jaar nog afgeschaft.

2015 - Komst van het leenstelsel

In 2015 werden verdere bezuinigingen voor het hoger onderwijs doorgevoerd: de basisbeurs werd afgeschaft en het leenstelsel kwam daarvoor in de plaats. Door de invoering van het leenstelsel konden studenten enkel nog geld lenen: zo'n 1.000 euro per maand. Ter

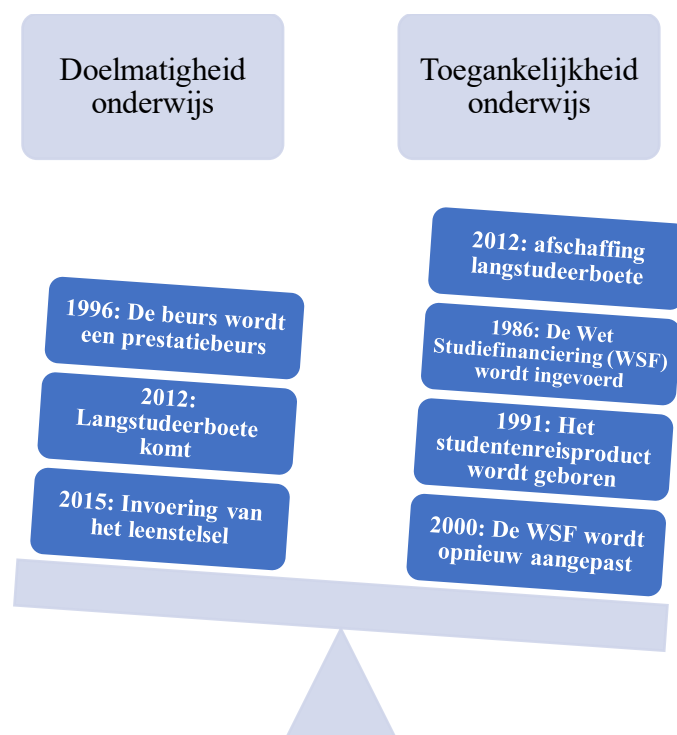
compensatie voor het wegvallen van de basisbeurs wordt de aflostermijn van de studielening verlengd met twintig jaar, van 15 jaar naar 35 jaar.

4.2.1. Ontwikkeling discours in wetgeving

De wetgeving van de studiefinanciering is in de loop der jaren flink veranderd en is bovendien nog steeds aan veranderingen onderhevig. Uit bovenstaande analyse van de beleidsontwikkelingen rondom het studiefinancieringsstelsel blijkt dat de veranderingen het resultaat zijn van de continue strijd tussen de doelmatigheid en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Deze strijd is in de onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 4

Ontwikkeling discours in wetgeving

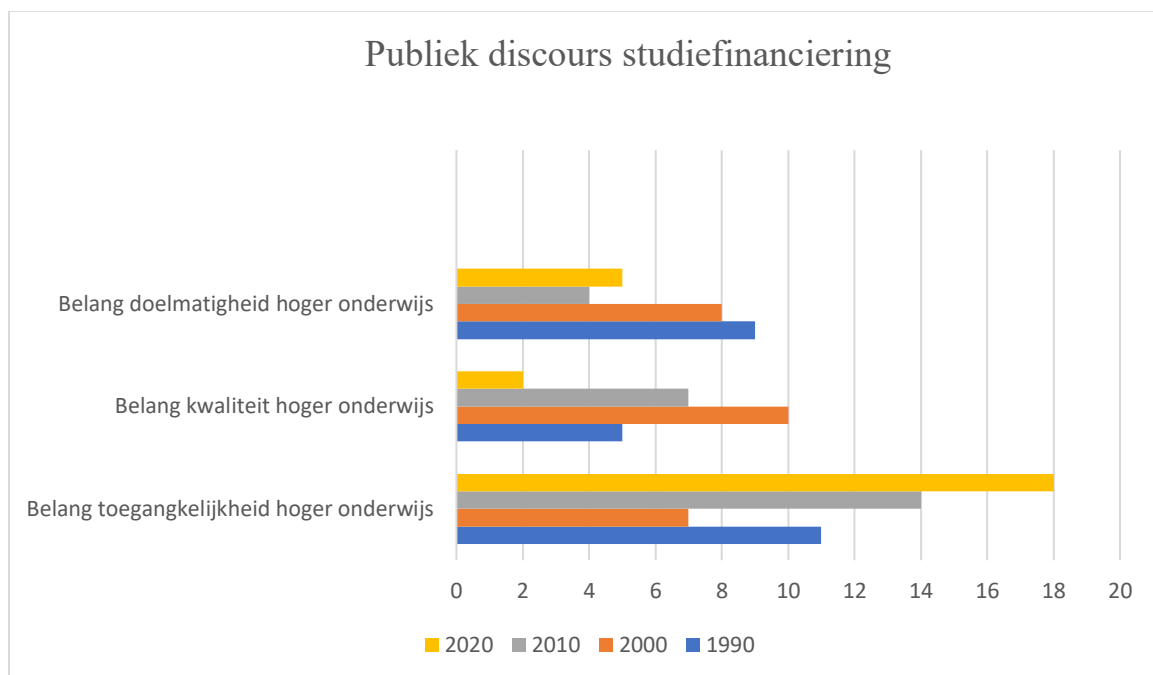
4.3 Ontwikkelingen van het discours

Volgend op de analyse van het tot stand gekomen beleid, is er een media analyse uitgevoerd waarbij meerdere gedigitaliseerde krantenartikelen zijn geselecteerd. Door het bekijken van de verschillende krantenartikelen is het mogelijk om de discours ontwikkelingen in kaart te brengen. De media analyse is gedaan door artikelen uit de kwaliteitskranten in

Nederland te analyseren (Algemeen Dagblad, Volkskrant, Trouw en NRC Handelsblad). De artikelen uit een periode van 1990 tot 2020 zijn geselecteerd en vervolgens toegewezen aan een van de volgende drie onderwerpen: toegankelijkheid van het hoger onderwijs, de kwaliteit van het hoger onderwijs en de doelmatigheid ervan. De resultaten van de documentanalyse zijn in figuur 5 weergegeven.

Figuur 5

Publiek discours studiefinanciering

Het belang van toegankelijk hoger onderwijs komt elk jaar duidelijk naar voren. Wat opvalt is dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs steeds vaker terugkomt in 2010 en 2020. Voornamelijk in 2020 komt dit beeld zeer nadrukkelijk naar voren. De verschuiving van het kwaliteitsbeeld naar het toegankelijkheidsbeeld komt tezamen met de coronacrisis. Veel artikelen in 2020 over studiefinanciering hebben dan ook te maken met effecten van de coronacrisis. Zo maken auteurs zich zorgen over het feit dat steeds meer studenten afhaken met studeren doordat het studeren steeds maar duurder wordt en bijbaantjes in onder andere de horeca niet langer meer mogelijk zijn door de gevolgen van het coronabeleid.

Artikelen in het jaar 2020 gaan niet alleen over de verslechterde financiën van studenten maar besteden eveneens aandacht aan het totale welzijn van studenten. De artikelen hebben een alarmerend karakter waarbij het sociale isolement en de financiële problemen van

studenten worden belicht. Deze artikelen tonen daarbij aan dat het beeld wat mensen hebben van studenten niet langer passend is. De coronacrisis lijkt zo te leiden tot een nieuw algemeen beeld van de publieke opinie over studenten waardoor het belang van toegankelijk onderwijs groter is geworden.

Daarentegen, de noodzaak van doelmatig onderwijs is door de jaren heen afgezwakt. Zo waren er in de jaren '90 belangrijke hervormingen gaande met betrekking tot de studiebeurs onder leiding van voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jo Ritzen. Daarbij werd het beeld gebruikt dat studenten niet genoeg vaart zouden maken met studeren omdat de studiebeurs een te ruime compensatie zou bieden. Door wijzigingen in 2000 met betrekking tot de studiefinancieringswet kwam de doelmatigheid van het onderwijs enigszins ter discussie te staan. Zo verschenen er krantenartikelen in 2000 over het feit dat studenten te veel 'krijgen'. Zo gaat een artikel dit jaar bijvoorbeeld over de oneerlijkheid van het studentenreisproduct, andere groepen in de samenleving hebben namelijk niet de mogelijkheid om gratis te reizen. In dit artikel komt de kritische vraag naar voren wat het uiteindelijke doel is dat studenten door heel het land gratis kunnen reizen.

Ondanks dergelijke kritische berichten wordt er door de gevolgen van de financiële crisis flink het mes gezet in de financiering van studenten, hierdoor vindt een duidelijke verschuiving plaats in de artikelen. Het doelmatige beeld verschuift namelijk naar het toegankelijke beeld van het hoger onderwijs. Door de bezuinigingen wijzigt het beeld wat mensen van studenten hebben, ze kunnen niet langer 'eeuwig' studeren.

Het kwaliteitsbeeld wordt eveneens gedurende de geanalyseerde periode steeds minder belicht. Artikelen die beleidshervormingen bespreken die gericht zijn op kwaliteitsverbeteringen kunnen vrijwel allemaal rekenen op kritiek van studenten. Zo wordt er in een artikel in 2020 belanghebbenden gevraagd of het effectief is om bètastudies te promoten bij vrouwelijke studenten. Vrijwel alle geïnterviewde personen in het artikel stellen dat het geld voor deze campagne beter besteed kon worden aan een ruimere compensatie van studenten. Uit de analyse kan dus geconcludeerd worden dat met name het beeld van toegankelijk hoger onderwijs prominent aanwezig is. Bovendien, beleidswijzigingen die de toegankelijkheid van het onderwijs op het spel zetten kunnen rekenen op veel publiciteit. Als gevolg daarvan komt de kwaliteit en doelmatigheid van het hoger onderwijs steeds minder aan bod. Er kan dus gesteld worden dat met name het financiële beeld overheerst, het beeld dat iedereen de mogelijkheid moet hebben om te kunnen studeren is dus dominant.

5. Invloedrijke belangenorganisaties

In de onderstaande tabellen is zichtbaar gemaakt of en in welke mate belangenorganisaties haar voorkeuren hebben verkregen bij het uiteindelijk gevormde beleid. Over het algemeen is er een vergelijkbare trend te zien tussen de twee tabellen, met de deelonderwerpen studiefinanciering en studentenreisproduct. Wat opvalt is dat studentenorganisaties frequent een deel van hun belangen terug zien komen in het uiteindelijk gevormde beleid. De regeringspartijen daarentegen hebben veelal grote moeite met het uitvoeren van de beleidswensen. De regeringspartijen kunnen, zeker bij beladen deelonderwerpen zoals de invoering van het leenstelsel rekenen op forse kritiek van onder andere de publieke opinie. Alhoewel, de mate van kritiek en de nadelen daarvan ook tijdsafhankelijk zijn, bijvoorbeeld Kabinet Rutte-II heeft het lastig om beleidswensen om te zetten in uiteindelijk beleid. Dit heeft te maken met enerzijds de minderheid in de Senaat, maar anderzijds ook met de felle campagnes van belangenorganisaties.

Zo neemt studentenvakbond LSVb vaak het standpunt in dat bepaalde beleidsvoorstellen niet van de grond mogen komen. Wat er overigens wel voor zorgt dat studentenvakbond LSVb, vergeleken met een ‘mildere’ belangengroep zoals het ISO verhoudingsgewijs meer lijken te verliezen dan organisaties die genoeg nemen met de middenweg. Het ‘verlies’ van studentenvakbond LSVb is terug te zien in de puntentoekenning in tabel 4 en 5. De puntentoekenning aan de belangengroepen wordt bij de verschillende beleidsonderwerpen toegelicht in paragraaf 5.2.

5.1 Overzicht preference attainment

Tabel 4

Preference attainment belangenorganisaties over basisbeurs.

Beleid	Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)	Landelijke Studentenvakbond (LSVB)	FNV Young & United
1986 – Invoering basisbeurs	3	3	-

1993 -Invoering tempobeurs	1	0	-
1994 – Invoering prestatiebeurs	1	1	-
2007 – Plan afschaffing basisbeurs	4	4	4
2010 – Bevriezing van studiefinanciering	2	0	2
2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel	2	2	0

Tabel 5

Preference attainment belangenorganisaties over studentenreisproduct.

Beleid	Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)	Landelijke Studentenvakbond (LSVB)	FNV Young & United
1991 – Invoering studentenreisproduct	2	2	-
1994 – Aanpassing reisvoorwaarden	4	4	-
1998 – Voorstel afschaffing studentenreisproduct	3	3	-
2000 – Vernieuwing studentenreisproduct	4	4	-
2017 – Plan invoering kortingskaart	4	4	4

2020 – Verlenging van studentenreisproduct	4	4	2
--	---	---	---

5.2 Verantwoording puntentoekenning preference attainment

5.2.1 Verantwoording puntentoekenning studiefinanciering

1994 – Invoering prestatiebeurs

De invoering van de prestatiebeurs werd de afgelopen jaren al vaker besproken. Telkens was er te weinig steun voor het voorstel. Het voorstel houdt namelijk in dat het recht op een beurs wordt beperkt tot vier studiejaar en het volledige beursbedrag moet worden terugbetaald als de student niet binnen zes jaar is afgestudeerd. De beoogde invoeringsdatum van de prestatiebeurs was 1 september 1994. Er was veel kritiek op het plan, de belangrijkste kritiek uit de eerste Kamer ging over de gehaaste invoering van de beurs. Het kabinet wilde de prestatiebeurs namelijk al in 1995 invoeren. De invoering werd door kritiek van de Kamer daarentegen pas eind 1996 ingevoerd. De studentenorganisaties ISO en LSVB waren fel tegen de komst van de prestatiebeurs gezien het voorstel de toegankelijkheid van het hoger onderwijs beperkt door het verhoogde risico op forse studieschulden. De studentenorganisaties hadden ondanks deze felle kritiek geen invloed op de beleidsbeslissing waardoor 1 punt is toegekend aan deze organisatie, ze hebben namelijk alleen de datum waarop de prestatiebeurs van kracht gaat weten uit te stellen.

2010 – Bevriezing van studiefinanciering

Door de financiële crisis is het kabinet genoodzaakt fors te bezuinigen. In 2010 is er een manifestatie tegen de bezuinigingen in het hoger onderwijs. Aanvankelijk was het de bedoeling dat de manifestatie mede zou worden georganiseerd door universiteitsvereniging VSNU, de HBO-raad en de studentenbond ISO. Deze organisaties konden zich daarentegen wel vinden in wat het belangrijkste pijnpunt was van LSVB en FNV Young & United: de bevriezing van de studiefinanciering in 2011 en 2012. Uit de begrotingsstukken voor Prinsjesdag blijkt uiteindelijk dat de studiefinanciering in 2011 en 2012 niet meegroeit met de inflatie. Het beleidsvoorstel om de studiefinanciering te bevroren gaat door en het kabinet kan zoals gewenst per jaar 12 miljoen bezuinigen. LSVB en FNV Young & United krijgen hierdoor 0 punten toegekend, het belangrijkste pijnpunt van de aangekondigde bezuinigingen kan niet tegen worden gehouden. De overige belangenorganisatie, ISO krijgt 2 punten

toegekend, zij konden zich vinden in de bevroering van de studiefinanciering en konden juist voor hen belangrijke bezuinigingen afwenden.

2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel

In 2015 was ondanks felle protesten van de belangenorganisaties al duidelijk dat het leenstelsel ingevoerd zal worden. Door felle kritiek van de publieke opinie en de aanpassingseisen van de, voor het kabinet belangrijke oppositiepartijen D66 en GroenLinks, toonde Minister Bussemaker van Onderwijs zich bereid tot uitstel van haar plannen. De invoering van een sociaal leenstelsel in de masterfase werd daardoor met een jaar uitgesteld, tot 1 september 2015. Het leenstelsel in de bachelor fase werd al eerder met een jaar vertraagd. Ook het afschaffen van de ov-kaart werd uitgesteld. Bussemaker heeft in de Tweede Kamer wel een meerderheid, maar dat is niet genoeg voor een meerderheid in de Senaat. Met steun van GroenLinks en D66 is die meerderheid in de Eerste Kamer er wel. Maar dan moet Bussemaker nog wel beleidswijzigingen doorvoeren. Ze kondigde aan het wetsvoorstel voor het leenstelsel in de masterfase samen te voegen met het leenstelsel in de bachelor fase. Ze gaf eveneens aan om de studentenorganisaties ISO en LSVb te betrekken bij de uitwerking van de beleidswijzigingen. Door de vertraging van de afschaffing van de basisbeurs en de eis om de voorwaarden die daaraan gekoppeld zijn te herzien is de beleidswens gedeeltelijk omgezet in het daadwerkelijke beleid. De belangenorganisaties ISO en LSVb krijgen 2 punten toegekend, zij hebben door openlijke kritiek te uiten de afschaffing van de basisbeurs weten te vertragen. Bovendien zijn ze uitgenodigd als gesprekspartner van de minister van onderwijs. FNV Young & United krijgt 0 punten toegekend, zij zien eigen beleidswensen niet terug en zijn niet uitgenodigd aan de officiële gesprekstafels in tegenstelling tot de meer gevestigde studentbelangenorganisaties ISO en LSVb.

5.2.1 Verantwoording puntentoekenning studentenreisproduct

1998 – Voorstel afschaffing keuzemogelijkheid studentenreisproduct

De minister van Onderwijs, Hermans komt met het voorstel dat studenten die onvoldoende studiepunten behalen de gemaakte reiskosten met het studentenreisproduct terug moeten betalen. Studentenbelangenorganisaties zijn woedend over deze dreiging dat studenten bij onvoldoende prestaties hun OV-kaart moeten terugbetalen. "Een compromis dat nergens op slaat", meent de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb). Het wordt aangezien voor een compromis doordat de keus tussen een week- of een weekeindekaart hierdoor wel blijft bestaan. In het regeerakkoord stond namelijk dat thuiswonende studenten verplicht een

reiskaart voor doordeweeks kregen. Uitwonende studenten mochten alleen in de weekenden vrij reizen. Daardoor zouden de kosten voor het studentenreisproduct met 160 miljoen gulden dalen. Ondanks dat de keus blijft tussen een week- of weekeindekaart vinden het studentenorganisaties het onrechtvaardig om de kaart terug te betalen bij achterblijvende studieresultaten. LSVb neemt daarbij een advocaat in de arm om te kijken of Hermans' besluit juridisch door de beugel kan. De belangenorganisaties krijgen 3 punten toegekend doordat de keus voor een reisproduct behouden blijft.

2000 – Vernieuwing studentenreisproduct

De studentenbonden LSVb en ISO vrezen voor de afschaffing van het studentenreisproduct. Zij zeggen betrouwbare aanwijzingen te hebben dat minister Hermans van Onderwijs van de kaart af wil, waardoor de studentenbonden acties gaan organiseren. Volgens het ministerie van Onderwijs zijn de vermoedens van de studenten 'volstreekte onzin'. Het contract tussen het ministerie en de openbaarvervoerbedrijven loopt in 2003 af. Ze stelt dat op dit moment de departementen van Onderwijs, Verkeer en Financiën inventariseren wat na die tijd met de OV-kaart moet gebeuren. Een van de opties is volgens de bonden de afschaffing van het reisproduct. Volgens het ministerie van Onderwijs is het nog veel te vroeg om nu al conclusies te trekken wat er gaat gebeuren na 2003 aangezien het onderzoek nog maar net is begonnen.

Hoewel er geen concrete aanwijzingen zijn dat het studentenreisproduct komt te vervallen, laten de bonden van zich horen. Er worden meerdere artikelen gepubliceerd en er worden manifestaties georganiseerd om duidelijk te maken dat het studentenreisproduct niet aangepast mag worden. De belangenorganisaties hebben succes, de geldigheid van het reisproduct voor studenten wordt zelfs uitgebreid. Studenten kunnen namelijk vanaf 1 januari 2003 meer uren per week van het studentenreisproduct gebruikmaken. Wie een weekkaart heeft, mag voortaan vrijdag tot het einde van de dienstregeling reizen. Studenten met een weekendkaart mogen vrijdagmiddag vanaf 12:00 gratis reizen. Tot nu toe lag de grens op 19.00 uur. Naast ruimere reistijden krijgen studenten ook, wanneer zij dat willen, korting op internationale treinreizen.

De studentenbonden krijgen 4 punten toegekend, het reisproduct blijft niet alleen bestaan, ook zijn de voorwaarden van het reisproduct verbeterd. Opmerkelijk want de gesprekken achter gesloten deuren tussen overheid en vervoerders waren buitengewoon stroef verlopen. De vervoerders wilden alleen het studentenreisproduct behouden wanneer er meer geld tegenover zou staan. Minister Hermans wilde niet meer betalen voor het product, maar

werd door de Tweede Kamer gedwongen de kaart koste wat kost te behouden. De gewenste bezuinigingen door het kabinet konden daardoor niet doorgaan, wel is er een nieuw akkoord en zijn belangenorganisaties en haar achterban tevreden over het gevormde beleid.

2020 – Verlenging Studentenreisproduct

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), biedt studenten die door het wegvallen van een bijbaan door de coronacrisis moeilijk rond kunnen komen een helpende hand. Zo wordt het studentenreisproduct langer aangeboden als compensatie voor de effecten van de coronacrisis. Volgens de studentenbonden een mooi initiatief, maar niet heel bruikbaar in de aankomende 1,5-meter-samenleving. Zo stelt FNV Young & United bijvoorbeeld dat studenten behoefte hebben aan twee zaken: zekerheid rondom de diplomatermijn en zekerheid rondom het inkomen. Deze belangenorganisatie pleit er dan ook voor dat de overheid studenten tegemoet komt en de lopende diplomatermijnen met minimaal een jaar verlengt en dat zij het weggefallen loon uit bijbanen compenseert. Deze studentenbelangenorganisatie komt nadat de overheid een helpende hand uitstak met aanvullende eisen, zonder succes, vandaar dat FNV Young & United slechts 2 punten worden toegekend. De andere twee belangenorganisaties krijgen 4 punten toegekend, ze zijn tevreden met de verlenging van het studentenreisproduct.

6. Lobbysucces door samenwerking

Meerdere belangenorganisaties hebben geopereerd in coalities om de beleidsvorming en het uiteindelijk beleid te beïnvloeden. Per wetwijziging is in het onderstaande overzicht duidelijk gemaakt of belangenorganisaties alleen of in een coalitie opereerde en of daarbij lobbysucces is behaald.

Tabel 6

Lobbysucces studiefinanciering

Wijze van belangenbehartiging	Individueel Lobbysucces	Coalitie Lobbysucces
<i>1986 – Invoering basisbeurs</i>	n.v.t.	75%
<i>1993 - Invoering tempobeurs</i>	50%	n.v.t.
<i>1994 – Invoering prestatiebeurs</i>	n.v.t.	25%
<i>2007 – Plan afschaffing basisbeurs</i>	100%	100%
<i>2010 – Bevriezing van studiefinanciering</i>	0%	50%
<i>2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel</i>	0%	50%
Gemiddeld Lobbysucces	50%	60%

Tabel 7

Lobbysucces studentenreisproduct

Wijze van belangenbehartiging	Individueel Lobbysucces	Coalitie Lobbysucces
<i>1991 – Invoering studentenreisproduct</i>	n.v.t.	50%
<i>1994 – Aanpassing reisvoorwaarden</i>	n.v.t.	100%

<i>1998 – Voorstel afschaffing studentenreisproduct</i>	75%	n.v.t.
<i>2000 – Vernieuwing studentenreisproduct</i>		100%
<i>2017 – Plan invoering kortingskaart</i>	100%	100%
<i>2020 – Verlenging van studentenreisproduct</i>	50%	100%
Gemiddeld Lobbysucces	75%	90%

Uit de bovenstaande tabellen blijkt dat belangengroepen die opereren in een coalitie meer invloed hebben op het definitief gevormde beleid dan een individuele belangengroep. Alhoewel, het verschil in lobbysucces tussen een belangengroep in een coalitie en een individuele belangengroep niet erg groot is. Het lijkt er dan ook op dat het effect van coalitievorming op het lobbysucces minimaal is, zeker gezien het feit dat er een beperkt aantal waarden zijn.

7. De lobbyroute

Belangengroepen maken gebruik van verschillende lobbyroutes om de beleidsvorming te beïnvloeden. Ook de geanalyseerde belangengroepen omtrent de beleidsvorming van het studiefinancieringsstelsel hebben verschillende routes genomen om lobbysucces te behalen. Welke routes de genomen belangengroepen hebben genomen zijn terug te vinden in tabel 8 en 9.

Uit de data van tabel 8 valt op te maken dat door de jaren heen studentbelangenorganisaties met name gebruik hebben gemaakt van de buitenroute. Vooral in de 20e eeuw zijn de acties van studentbelangenorganisaties erop gericht om de publieke opinie te veranderen en mensen te mobiliseren door protesten, campagnes en evenementen te organiseren. In de 21e eeuw starten studentbelangenorganisaties door technologische ontwikkelingen, naast deze reguliere buitenroute methoden, eveneens met het plaatsen van sociale media berichten waarmee ze de publieke opinie willen veranderen.

Rond de eeuwwisseling zijn ook veranderingen doorgevoerd wat betreft de genomen lobbyroute. Steeds vaker schuiven studentenbelangenorganisaties aan bij officiële overlegtafels om in gesprek te gaan met politici en beleidsmakers over het te vormen beleid. Zo was er, toen duidelijk werd dat de studiefinanciering niet mee zou groeien met de inflatie in 2010, een gesprek met de twee grootste studentenbelangenorganisaties over eventuele aanpassingen. Overigens, is hier wel een duidelijk onderscheid te maken tussen gevestigde studentenbelangenorganisaties (ISO, LSVb) en een niet gevestigde studentenbelangenorganisatie (FNV Young & United), de niet gevestigde belangenorganisatie maakt enkel gebruik van de buitenroute om invloed uit te oefenen op de beleidsontwikkelingen. Mogelijk heeft het relatief korte bestaan van FNV Young & United invloed op de toegang tot beleidsmakers via de binnenroute.

Wat de gevestigde studentenbelangenorganisaties bespreken met beleidsmakers en politici is vaak onduidelijk. Meestal wordt er enkel in persberichten aangegeven dat mogelijke beleidswijzigingen met studentenbonden worden besproken, de resultaten van deze gesprekken daarentegen niet.

Tabel 8

Belangenorganisaties binnen en buitenroute gebruik bij beleidsvorming omtrent basisbeurs

Beleidsvoorstel	Binnenroute	Buitenroute
1986 – Invoering basisbeurs		ISO, LSVb
1993 -Invoering tempobeurs		ISO, LSVb
1994 – Invoering prestatiebeurs		ISO, LSVb
2007 – Plan afschaffing basisbeurs	ISO	FNV Young & United, LSVb
2010 – Bevriezing van studiefinanciering	ISO	FNV Young & United, LSVb
2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel	ISO, LSVb	FNV Young & United, ISO

Tabel 9

Belangenorganisaties binnen en buitenroute gebruik bij beleidsvorming omtrent studentenreisproduct

Beleidsvoorstel	Binnenroute	Buitenroute
1991 – Invoering studentenreisproduct		ISO, LSVb
1994 – Aanpassing reisvoorwaarden		ISO, LSVb

1998 – Voorstel afschaffing studentenreisproduct		ISO, LSVb
2000 – Vernieuwing studentenreisproduct		ISO, LSVb
2017 – Plan invoering kortingskaart	ISO, LSVb	FNV Young & United
2020 – Verlenging van studentenreisproduct	ISO	FNV Young & United, LSVb

Tabel 10

Lobbysucces na binnenroute omtrent basisbeurs

	Gevestigd		Niet-gevestigd	
	Binnenroute gebruikt	Lobbysucces	Binnenroute gebruikt	Lobbysucces
1986 – Invoering basisbeurs	Nee	75%	Nee	-
1993 -Invoering tempobeurs	Nee	12,5%	Nee	-
1994 – Invoering prestatiebeurs	Nee	25%	Nee	-
2007 – Plan afschaffing basisbeurs	Ja	100%	Nee	100%
2010 – Bevriezing van studiefinanciering	Ja	25%	Nee	50%

2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel	Ja	50%	Nee	0%
Gemiddeld succes na binnenroute lobby		58,33%		-

Tabel 11

Lobbysucces na binnenroute omtrent studentenreisproduct

	Gevestigd		Niet-gevestigd	
	Binnenroute gebruikt	Lobbysucces	Binnenroute gebruikt	Lobbysucces
1991 – Invoering studentenreisproduct	Nee	50%	Nee	-
1994 – Aanpassing reisvoorwaarden	Nee	100%	Nee	-
1998 – Voorstel afschaffing studentenreisproduct	Nee	75%	Nee	-
2000 – Vernieuwing studentenreisproduct	Nee	100%	Nee	-
2017 – Plan invoering kortingskaart	Ja	100%	Nee	100%
2020 – Verlenging van studentenreisproduct	Ja	100%	Nee	50

Gemiddeld succes na binnenroute lobby		100%		-
--	--	------	--	---

Tabel 12

Lobbysucces na buitenroute omtrent basisbeurs

	Gevestigd		Niet-gevestigd	
	Buitenroute gebruikt	Lobbysucces	Buitenroute gebruikt	Lobbysucces
1986 – Invoering basisbeurs	Ja	75%	Nee	-
1993 -Invoering tempobeurs	Ja	12,5%	Nee	-
1994 – Invoering prestatiebeurs	Ja	25%	Nee	-
2007 – Plan afschaffing basisbeurs	Ja	100%	Ja	100%
2010 – Bevriezing van studiefinanciering	Ja	25%	Ja	50%
2015 – Afschaffing basisbeurs, invoering leenstelsel	Ja	50%	Ja	0%

Gemiddeld succes na buitenroute lobby		47,92%		50%
--	--	--------	--	-----

Tabel 13

Lobbysucces na buitenroute omtrent studentenreisproduct

	Gevestigd		Niet-gevestigd	
	Buitenroute gebruikt	Lobbysucces	Buitenroute gebruikt	Lobbysucces
1991 – Invoering studentenreisproduct	Ja	50%	Nee	
1994 – Aanpassing reisvoorwaarden	Ja	100%	Nee	
1998 – Voorstel afschaffing studentenreisproduct	Ja	75%	Nee	
2000 – Vernieuwing studentenreisproduct	Ja	100%	Nee	
2017 – Plan invoering kortingskaart	Nee	100%	Ja	100%
2020 – Verlenging van studentenreisproduct	Nee	100%	Ja	50%
Gemiddeld succes na buitenroute lobby		81,25%		75%

8. Conclusie en discussie

In deze studie stond de volgende onderzoeksvraag centraal: *‘Welke invloed heeft studentenbelangenorganisatie Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) op het studiefinancieringsstelsel in Nederland tussen 2010 en nu, en hoe kan deze mogelijke invloed verklaard worden?’*

De invloed van studentenbelangenorganisaties is zichtbaar gemaakt door het behaalde lobbysucces te meten bij verschillende beleidsbeslissingen omtrent het studiefinancieringsstelsel. Daaruit blijkt onder andere dat de afgelopen decennia studentenbelangenorganisaties effect hebben gehad op het studiefinancieringsbeleid en lobbysucces hebben behaald binnen de verschillende elementen van dit financieringsstelsel. Uit de resultaten blijkt dat lobbysucces vrijwel niet afhankelijk is van deelname aan een lobbycoalitie. Daarentegen heeft het nemen van de binnen- of buitenroute wel een sterke invloed op het lobbyresultaat.

In dit hoofdstuk worden de deelvragen van de studie beantwoord om vervolgens een algehele conclusie te trekken over de invloed van studentbelangenorganisaties op de beleidsvorming, te beginnen met welke beleidsontwikkelingen te zien zijn binnen het studiefinancieringsbeleid.

8.1 Ontwikkeling in studiefinancieringsbeleid

De eerste deelvraag van deze studie ging in op de doorgemaakte ontwikkelingen van het studiefinancieringsbeleid. Uit de ontwikkelingsanalyse blijkt dat de afgelopen jaren veel beleidswijzigingen zijn doorgevoerd. Met name na de financiële crisis van 2008 ligt de focus binnen het studiefinancieringsstelsel vooral bij de doelmatigheid van het hoger onderwijs. De afgelopen jaren zijn de meeste beleidswijzigingen namelijk doorgevoerd met het oog op bezuinigingen. De toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor alle studenten komt door deze bezuinigingen in gevaar. Wel blijkt dat beleidsveranderingen die een grote impact hebben op de financiële situatie van studenten vaak worden teruggedraaid of afgezwakt, zo werd bijvoorbeeld de langstudeerboete hetzelfde jaar nog afgeschaft. Daarnaast keert de basisbeurs weer terug nadat het leenstelsel een aantal jaar is uitgetest. Het stelselmatig teruggedraaien van grote beleidswijzigingen zorgt ervoor dat op lange termijn nauwelijks grote beleidsveranderingen te zien zijn. Ondanks deze kleine beleidswijzigingen op de lange termijn, kunnen beleidsveranderingen er wel voor zorgen dat er hele generaties voor- of

nadeel ervaren van beleidswijzigingen. Zo is er sprake van een heuse ‘pechgeneratie’, die bestaat uit studenten die studeerden ten tijde van het leenstelsel.

Moe (2015), stelde eerder dat stabiel beleid verklaard kan worden door de aanwezigheid van gevestigde belangen. Organisaties met gevestigde belangen hebben een sterke stimulans om instituties te beschermen. Zij verzetten zich dan ook vaak tegen pogingen om hervormingen plaats te laten vinden, dit is terug te zien bij hoe studentbelangorganisaties reageren op mogelijke beleidsveranderingen. Overigens, gevestigde belangen zijn vaak bedrijven die veel profijt hebben van beleidssystemen, hier afhankelijk van zijn, blijvende bronnen hebben en sterk gemotiveerd zijn om zich te mengen met de politiek door lobbyen en verkiezingen (Moe, 2015). Studentbelangorganisaties zijn wel afhankelijk van beleid en sterk gemotiveerd om zich te mengen met de politiek, desondanks blijkt uit de analyse dat ze niet de beschikking hebben over blijvende bronnen. Gezien de beleidsontwikkelingen is het niet beschikken over blijvende bronnen niet van groot belang, het beleid blijft namelijk relatief gelijk over een lange periode.

Wat wel opvalt is dat de bezuinigingen in het hoger onderwijs, door de afschaffing van de basisbeurs en de invoering van het leenstelsel, ervoor zorgen dat het publieke discours aan het veranderen is. Het discours lijkt daarbij te reageren op het gevormde beleid en staat daarbij haaks op het ingevoerde beleid. Zo komt na de afschaffing van de basisbeurs het beeld van het belang van toegankelijk hoger onderwijs steeds nadrukkelijker naar voren. Dit veranderende beleidsbeeld lijkt effect te hebben op de recente beleidsveranderingen zoals het afschaffen van het leenstelsel.

8.2 Betrokken belangenorganisaties

Er zijn meerdere belangenorganisaties geweest die invloed probeerden uit te oefenen op de beleidsvorming. De meest prominente en gevestigde studentenbelangenorganisaties zijn ISO en LSVb. Dit zijn ook de twee oudste belangenorganisaties die opkomen voor de belangen van studerend Nederland. Sinds 2007 is FNV Young & United ook gestart om de belangen van jongeren en studenten te behartigen. Weliswaar zijn dit niet de enige organisaties die opkomen voor de belangen van studenten, vaak zijn de bovengenoemde belangenorganisaties wel de aanjagers voor protestacties via de buitenroute. Zo werd bijvoorbeeld het georganiseerde protest van LSVb tegen de geringe compensatie van de pechgeneratie gesteund door vele andere groepen. De protestactie werd onder andere gesteund

door meerdere jongerenorganisaties van grote regeringspartijen zoals door de jongerentak van de VVD, D66 en CDA.

De groep betrokken belangenorganisaties is wel een stuk kleiner wanneer specifiek gekeken wordt naar de binnenroute lobby. Hier is een duidelijk verschil zichtbaar tussen gevestigde, traditionele belangenorganisaties en niet gevestigde belangenorganisaties. Sinds een aantal jaren nemen enkel ISO en LSVb deel aan officiële gesprekken via de binnenroute met politici en beleidsmakers. Opvallend is dat FNV Young & United er vrijwel altijd voor kiest om gebruik te maken van de buitenroute, mogelijk is deze belangengroep nog niet gevestigd genoeg om ook deel te nemen aan officiële overlegtafels.

8.3 Lobbyroutes en lobbysucces

Deelvraag drie gaat in op het effect van de gekozen lobbyroute van studentbelangenorganisaties op het behaalde lobbysucces. Uit de resultaten blijkt dat steeds vaker studentbelangorganisaties gebruik maken van de binnenroute, de route waarbij gebruik wordt gemaakt van officiële overlegtafels. Ondanks dat studentbelangorganisaties frequenter gebruik gingen maken van de binnenroute, is de buitenroute nog steeds de meest gehanteerde route. Dit komt ook terug in eerdere studies, bijvoorbeeld Binderkrantz en Pedersen (2019) stellen dat lobbyisten die toegang hebben tot de binnenroute eveneens graag gebruik maken van de buitenroute om invloed uit te oefenen op de publieke opinie. Logisch gezien de literatuur een combinatie van de twee routes als meest effectief acht voor het behalen van de lobbydoelen (Binderkrantz & Pedersen, 2019).

Wat opvalt is dat ondanks studentbelangenorganisaties steeds vaker aanschuiven bij officiële overleggen met beleidsmakers, en hiermee steeds meer betrokken zijn bij de beleidsvorming, de lobbyvoorkeuren van de studentbelangorganisaties veelal niet terug te zien zijn in het uiteindelijk gevormde beleid wanneer er gekozen is voor de binnenroute. Er kan dus geconcludeerd worden dat wanneer er alleen gebruik gemaakt wordt van de binnenroute niet de gewenste lobbyresultaten worden bereikt.

Toegang tot beleidsmakers hoeft dus niet automatisch te leiden tot invloed op de keuzes van beleidsmakers. Wel stellen Klüver en Mahoney (2015) dat commerciële actoren meer invloed hebben op het beleidsproces doordat commerciële organisaties meer expertise, tijd en tools hebben. In de huidige studie, die de invloed van studentbelangorganisaties onderzocht is er vrijwel geen sprake van tools. Het gebrek aan tools kan een mogelijke

verklaring kan zijn voor de geringe lobbysuccessen wanneer enkel gebruik is gemaakt van de binnenroute.

De meest gehanteerde lobbyroute en met de meeste impact blijft daardoor nog steeds de buitenroute. Zo konden de georganiseerde demonstraties omtrent de afschaffing van de basisbeurs altijd op de nodige media-aandacht rekenen. Wat resulteerde in een verschuiving van de publieke opinie, met het gevolg dat beleidsmakers werden gedwongen tot het herzien van de beleidskeuzes. Het herzien van beleidskeuzes was bijvoorbeeld het geval bij de invoering van de langstudeerboete, deze werd snel na de invoering alweer afgeschaft. Hiermee lijkt de hypothese dat niet gevestigde studentbelangorganisaties veelal gebruik maken van de buitenroute bevestigd. Wat in het geval van studentbelangenorganisaties logisch is gezien deze belangengroepen de publieke opinie wil veranderen en deze route daarvoor nou eenmaal het effectiefste voor wordt geacht (Kollman, 1998).

8.4 Coalities en lobbysucces

Deelvraag vier, die ingaat op het effect van coalitievorming op het uiteindelijke lobbysucces van belangenorganisaties hebben tot de volgende bevindingen geleid. Wanneer belangenorganisaties een coalitie vormen verbeteren de lobbysuccessen minimaal ten opzichte van belangenorganisaties die alleen opereren. De hypothese gekoppeld aan deze deelvraag stelde dat deelname aan een lobbycoalitie voor een individuele belangengroep van meerwaarde is op het individuele lobbysucces. Deze hypothese is aangenomen, weliswaar is het positieve effect van een lobbycoalitie minimaal.

Uit de literatuur bleek al dat het lastig is om de effectiviteit van een lobbycoalitie vooraf te voorspellen. Zo zijn er meerdere interne en externe factoren bepalend voor de meerwaarde van een coalitie (Klüver et al., 2015). Zo is de coalitiesamenstelling belangrijk, doordat een grote lobbycoalitie politici en beleidsmakers meer zekerheid biedt aangezien er dan sprake is van een breder gedragen oplossing voor een issue (Timmermans et al., 2019).

Een brede coalitie kan overigens ook belemmerend werken, zo is in een brede coalitie een gebrek aan consensus eerder aan de orde, wat effect heeft op de meerwaarde van de coalitie (Klijn & Koppejan, 2016). Een gebrek aan consensus was zichtbaar in de belangenorganisatiecoalitie in 2010 toen de bevrozing van studiefinanciering ter sprake kwam. Meerdere belangengroepen (VSNU, HBO-raad, ISO) konden zich vinden in de bevrozing van de studiefinanciering van het jaar 2011 en 2012. Maar voor belangengroep LSVb was dit het belangrijkste pijnpunt uit de uitgelekte begrotingsstukken. Dergelijke

meningsverschillen in een coalitie kunnen resulteren in een afname van de effectiviteit van de lobbycoalitie. Overigens is het, naast het mogelijke gebrek aan consensus lastig te duiden waarom de effectiviteit van de coalitie in de huidige studie beperkt bleef. Aangezien de meerwaarde van een coalitie afhangt van veel factoren zoals: het hebben van toegang tot beleidsmakers en politici, fiscale middelen, informatie, kennis en imago (Klijn & Koppejan, 2016).

8.5 Implicaties bevindingen

De huidige studie is een aanvulling op al bestaand wetenschappelijk onderzoek over de invloed van de gekozen lobbyroutes en het effect van coalitievorming op de beleidsvorming. De huidige studie toont aan dat coalitievorming voor studentbelangenorganisaties niet noodzakelijk is om invloed te hebben op de beleidsvorming. Daarbij blijkt dat door een gebrek aan consensus over belangrijke studiefinancieringsaspecten de coalitie niet optimaal functioneert. Zo stelde Mahoney (2007) dat een gebrek aan onderlinge consensus vaak resulteert in conflicten en concurrentie over oplossingen tussen belangengroepen. Daarbij lijkt het, ondanks dat de belangenorganisaties vaker worden uitgenodigd aan officiële overlegtafels het lobbysucces via de binnenroute beperkt blijft. Hierdoor maken de belangenorganisaties vaker gebruik van de buitenroute, deze route blijkt uit de resultaten het meeste impact te hebben op de beleidsvorming.

De verklaring van de invloed die studentbelangenorganisaties hebben op de beleidsvorming komt dus grotendeels voort uit ‘de instrumenten’ van de buitenroute zoals het organiseren van demonstraties en manifestaties. Het nemen van de binnenroute of deelname aan een coalitie lijkt vrijwel geen effect te hebben op het lobbysucces van een belangenorganisatie.

8.6 Beperkingen van het onderzoek

De huidige studie kent een aantal beperkingen, zo zijn de gebruikte methoden niet helemaal ‘waterdicht’. Er is namelijk gekozen om krantenartikelen te selecteren over de jaren heen die gingen over elementen van het studiefinancieringsstelsel van het hoger onderwijs. Deze artikelen zijn geheel willekeurig geselecteerd ondanks dat kan er een onvolledig discours zijn ontstaan doordat er per jaar enkel 25 artikelen zijn geselecteerd voor de analyse.

Naast de geselecteerde krantenartikelen zijn er voor de preference attainment wetsvoorstellen en wetswijzigingen geselecteerd die invloed hebben op het

studiefinancieringsstelsel. De wetsvoorstellen en wijzigingen zijn geselecteerd op grond van het belang en de impact ervan voor de studentbelangorganisaties. De beperking van deze aanpak ligt dan ook in het feit dat niet alle wetsvoorstellen en wetswijzigingen zijn geselecteerd. Wanneer andere wetsvoorstellen en wijzigingen waren geselecteerd was er wellicht een ander beeld ontstaan van het succes van de gekozen lobbyroute en/of lobbycoalitie. Het kan zo zijn dat bij andere wetsvoorstellen of wijzigingen er mogelijk meer lobbysucces is geboekt door de studentenbelangenorganisaties.

Daar komt bij dat de preference attainment gebruikt maakt van een ordinale schaal van 0 tot en met 4. De puntentoekenning is aan subjectiviteit onderhevig, de onderzoeker moet aan de hand van beschikbare informatie de belangenorganisaties een score geven. De voorkeur van een aantal belangengroepen waren bij meerdere kwesties lastig in te delen, door een informatiegebrek en/of door tegenstrijdige berichtgeving. Door bijvoorbeeld het gebrek aan informatie over een bepaalde kwestie heeft een belangengroep onterecht een bepaalde score gekregen.

Daarnaast, zijn veel bronnen gebruikt om bij ieder wetsvoorstel de gehanteerde lobbyroute in kaart te brengen. Dit was bij een aantal voorstellen een heuse uitdaging, wat mogelijk ook de uiteindelijke resultaten heeft beïnvloed. Bovendien speelt het gebrek aan informatie ook een rol bij de lobbycoalitievorming, waardoor er in werkelijkheid mogelijk meer of minder sprake was van coalitievorming dan dat er in deze studie is beweerd. Ook is het lastig geweest om de binnenroute volledig in kaart te brengen. Bij deze route is het voor buitenstaanders immers lastig te volgen wat erdoor wie wordt gezegd en wie invloedrijk is wat betreft de beleidsvorming (Coen, 2007). Daardoor is het dus mogelijk dat belangenorganisaties gebruik hebben gemaakt van deze route zonder dat dat openbaar is gemaakt.

8.7 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

De aanbevelingen op vervolgonderzoek komen voort uit de tekortkomingen van de huidige studie. Zo werd al aangegeven dat voor het bepalen van het publieke discours per 10 jaar 25 krantenartikelen willekeurig waren geselecteerd. Vervolgonderzoek naar het publieke discours rondom het studiefinancieringsthema is daardoor van belang, wanneer meerdere krantenartikelen per jaar worden geselecteerd ontstaat er een completer beeld van het discours.

Daarnaast is verder onderzoek naar andere wetsvoorstellen en wijzigingen nodig om de invloed van studentenbelangenorganisaties inzichtelijker te krijgen. Mogelijkerwijs is de invloed van studentenbelangenorganisaties rondom andere thema's groter of kleiner dan rondom het studiefinancieringsstelsel. Eveneens is vervolgonderzoek naar het gebruik van de binnenroute door gevestigde en niet gevestigde belangenorganisaties belangrijk, doordat de gebruikte onderzoeksmethoden in de huidige studie wellicht onvolledig waren om het gebruik en resultaat van het nemen van de binnenroute te duiden. Doordat de resultaten van de binnenroute vaak niet in de media verschijnen zijn interviews met invloedrijke personen binnen een belangengroep daarvoor gewenst. Deze gesprekken bieden meer inzicht in het gebruik, voorkeuren en ervaringen van belangenorganisaties met de binnenroutelobby.

9. Bronnenlijst

- Baumgartner, F. R., & Jones, B. D. (1991). Agenda dynamics and policy subsystems. *The Journal of Politics*, 53(4), 1044–1074. <https://doi.org/10.2307/2131866>
- Binderkrantz, A. S., Christiansen, P. M., & Pedersen, H. H. (2014). A privileged position? The influence of business interests in government consultations. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(4), 879–896. <https://doi.org/10.1093/jopart/muu028>
- Binderkrantz, A. S., & Pedersen, H. H. (2019). The lobbying success of citizen and economic groups in Denmark and the UK. *Acta Politica*, 54(1), 75–103. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0076-7>
- Boogers, M. (2020). Energie en democratie: democratische invloed op regionale energiestrategieën en andere complexe besluitvormingsprocessen. *Beleid En Maatschappij*, 47(2), 210–215. <https://doi.org/10.5553/BenM/138900692020047002011>
- Bovens, M. A. P., 't Hart, P., & van Twist, M. J. W. (2012). *Openbaar bestuur: beleid, organisatie en politiek*. Wolters Kluwer .
- CBS. (2021, 22 juni). *Overheid; uitgaven aan onderwijs en studietoelagen vanaf 1900*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/80509ned>.
- CBS. (2022, 18 oktober). *Meer hoogopgeleiden en beroepsniveau steeg mee*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/42/Meer-Hoogopgeleiden-En-Beroepsniveau-Steeg-Mee>.
- Coen, D. (2007). Empirical and theoretical studies in EU lobbying. *Journal of European Public Policy*, 14(3), 333–345. <https://doi.org/10.1080/13501760701243731>
- Davidson, S. (2017). Public affairs practice and lobbying inequality: Reform and regulation of the influence game. *Journal of Public Affairs*, 17(4), e1665. <https://doi.org/10.1002/pa.1665>
- de Bruycker, I., & Beyers, J. (2019). Lobbying strategies and success: Inside and outside lobbying in European Union legislative politics. *European Political Science Review*, 11(1), 57–74. <https://doi.org/10.1017/S1755773918000218>
- de Vlieger, J. J., Ingenbleek, P. T. M., Binnekamp, M., & Trijp, J. C. M. (2014). *Dierenwelzijn in de markt Een drieluik van consumenten, retailers en belangenorganisaties in Europa*.
- de Volkskrant. (2022, 24 april). Basisbeurs keert terug, maar wel lager dan voorheen. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/basisbeurs-keert-terug-maar-wel-lager-dan-voorheen~bce9584b/>.

- Dür, A. (2008). Measuring interest group influence in the EU. *European Union Politics*, 9(4), 559–576. <https://doi.org/10.1177/1465116508095151>
- Dur, A., Marshall, D., & Bernhagen, P. (2019). *The political influence of business in the European Union*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.10033101>
- Fraussen, B., Albareda, A., Braun, C., & Maloney, W. (2021). A matter of information, discussion and consequences? Exploring the accountability practices of interest groups in the EU. *Interest Groups & Advocacy*, 10(2), 114–136. <https://doi.org/10.1057/s41309-021-00116-1>
- Givel, M. (2010). The evolution of the theoretical foundations of punctuated equilibrium theory in Public Policy. *Review of Policy Research*, 27(2), 187–198. <https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.2009.00437.x>
- Gullberg, A. T. (2008). Lobbying friends and foes in climate policy: The case of business and environmental interest groups in the European Union. *Energy Policy*, 36(8), 2964–2972. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.04.016>
- Harris, P., Bitonti, A., Fleisher, C. S., & Binderkrantz, A. S. (2020). *The Palgrave Encyclopedia of interest groups, lobbying and public affairs*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-13895-0>
- Hisschemöller, M., & Hoppe, R. (1995). Coping with intractable controversies: The case for problem structuring in policy design and analysis. *Knowledge and Policy*, 8(4), 40–60. <https://doi.org/10.1007/BF02832229>
- Howlett, M., & Cashore, B. (2009). The dependent variable problem in the study of policy change: Understanding policy change as a methodological problem. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 11(1), 33–46. <https://doi.org/10.1080/13876980802648144>
- Karg, D. (2018, 12 april). *De opkomst en ondergang van de basisbeurs: een geschiedenis*. <https://www.redpers.nl/2018/08/07/de-opkomst-en-ondergang-van-de-basisbeurs-een-geschiedenis/>.
- Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2016). The impact of contract characteristics on the performance of public–private partnerships (PPPs). *Public Money & Management*, 36(6), 455–462. <https://doi.org/10.1080/09540962.2016.1206756>
- Klüver, H., Braun, C., & Beyers, J. (2015). Legislative lobbying in context: Towards a conceptual framework of interest group lobbying in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 22(4), 447–461. <https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1008792>

- Klüver, H., & Mahoney, C. (2015). Measuring interest group framing strategies in public policy debates. *Journal of Public Policy*, 35(2), 223–244.
<https://doi.org/10.1017/S0143814X14000294>
- Kollman, K. (1998). *Outside Lobbying*. Princeton University Press.
<https://doi.org/10.1515/9780691221472>
- Korver, F. (2020, 23 februari). *Bedrijven kunnen leren van actie- en belangengroepen*.
<https://www.Managementsite.Nl/Communicatiestrategie-Leren-Actie-Belangengroepen>.
- Lowery, D. (2007). Why do organized interests lobby? A multi-goal, multi-context theory of lobbying. *Polity*, 39(1), 29–54. <https://doi.org/10.1057/palgrave.polity.2300077>
- Maaser, N. F. (2010). *Committees and lobby coalition formation* (pp. 95–117).
https://doi.org/10.1007/978-3-642-04153-2_4
- Mahoney, C. (2007). Lobbying success in the United States and the European Union. *Journal of Public Policy*, 27(1), 35–56. <https://doi.org/10.1017/S0143814X07000608>
- Michaelowa, A. (1998). Impact of interest groups on EU climate policy. *European Environment*, 8(5), 152–160. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-09761998090](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-09761998090)
- Ministerie van OCW. (2021, 2 april). *Hoger onderwijs in cijfers*.
<https://www.Ocwincijfers.Nl/Sectoren/Hoger-Onderwijs>.
- Moe, T. M. (2015). Vested interests and political institutions. *Political Science Quarterly*, 130(2), 277–318. <https://doi.org/10.1002/polq.12321>
- Mohan, G., & Mohan, J. (2002). Placing social capital. *Progress in Human Geography*, 26(2), 191–210. <https://doi.org/10.1191/0309132502ph364ra>
- Nabatchi, T. (2012). Putting the “public” back in public values research: Designing participation to identify and respond to values. *Public Administration Review*, 72(5), 699–708.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2012.02544.x>
- NPO Kennis. (2021, 21 april). *Hoe werd studeren toegankelijker?*
<https://npokennis.Nl/Longread/7491/Hoe-Werd-Studeren-Toegankelijker#id-1>.
- Rijksoverheid. (2022, 20 april). *Plannen kabinet voor herinvoering basisbeurs en tegemoetkoming studenten*. <https://www.Rijksoverheid.Nl/Onderwerpen/Hoger-Onderwijs/Plannen-Kabinet-Herinvoering-Basisbeurs-En-Tegemoetkoming>.
- Susa. (2021, 23 augustus). *Van vetpot tot schulden: studiefinanciering door de jaren heen*.
<https://www.Susa.Nl/Actueel/Student-Leven/van-Vetpot-Tot-Schulden-Studiefinanciering-Door-de-Jaren-Heen>.

- Timmermans, A., Coops, R. H., van Keep, S. E. M., de Lange, R., & van Venetië, E. (2019). Public affairs in maatschappelijk perspectief. In *Public affairs in maatschappelijk perspectief* (1st ed., Vol. 1). Wolters Kluwer .
- Travis Bland, J., & Abaidoo-Asiedu, K. (2016). Issue networks: The policy process and its key Actors. In *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* (pp. 1–7). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2445-1
- Trouvé, H., Couturier, Y., Etheridge, F., Saint-Jean, O., & Somme, D. (2010). The path dependency theory: Analytical framework to study institutional integration. The case of France. *International Journal of Integrated Care*, 10(2). <https://doi.org/10.5334/ijic.544>
- Trouw. (2022, 28 maart). Terugkeer van de basisbeurs is het succes van de lobby van jongeren. <https://www.trouw.nl/Opinie/Terugkeer-van-de-Basisbeurs-Is-Het-Succes-van-de-Lobby-van-Jongeren~bf7789af/>, 1–1.
- van Marrewijk, L. (2022, 28 oktober). Het leenstelsel wordt afgeschaft, maar hoe dan verder? 'De schuldenteller telt door.' <https://www.ad.nl/Onderwijsbeurs/Het-Leenstelsel-Wordt-Afgeschaft-Maar-Hoe-Dan-Verder-de-Schuldenteller-Telt-Door>.

10. Bijlagen

10.1 Gebruikte bronnen publiek discours

1. Algemeen Dagblad. (2000a, 22 februari). Schending privacy studenten; Studiebeursinstantie speelt gegevens door voor commerciële doeleinden. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/57abdd45-35f0-4704-978c-8b58b2122c2f/?Context=1516831>.
2. Algemeen Dagblad. (2000b, 22 maart). Tweede Kamer wil aanvullende studiebeurs schenken. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B35dca87-Dbd8-48dd-924f-0ca36589eaf4/?Context=1516831>.
3. Algemeen Dagblad. (2000c, 23 maart). Studentenvakbond: Ministerie knuffelt ons dood. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/3d47c5f3-788a-4a29-993e-D4c3634b3f38/?Context=1516831>.
4. Algemeen Dagblad. (2000d, 24 maart). Omzetting beurs in gift kan goedkoper. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/3da34ebc-1e87-478e-8ace-01bb3f80e5ef/?Context=1516831>.
5. Algemeen Dagblad. (2000e, 31 mei). Senaat wil dubbele studie financieren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C588280d-D5ea-4c68-8f7b-Bfe2bdb149fd/?Context=1516831>.
6. Algemeen Dagblad. (2000f, 19 juni). Studenten armer dan in 1991. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/E5e99f2f-7736-4254-9d72-D98697fd263c/?Context=1516831>.
7. Algemeen Dagblad. (2000g, 28 juni). Arme studenten. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B6d52e02-Ac80-436c-Bf70-B24b02e0681e/?Context=1516831>.

8. Algemeen Dagblad. (2000h, 28 juni). Senaat wil dubbele studie financieren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/248f78bb-499a-425e-8de6-55d483750d1d/?Context=1516831>.
9. Algemeen Dagblad. (2000i, 8 augustus). 'Besef je wel wat het kost?' <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/1df1df98-0b35-4a70-8fec-6a0a500d52c5/?Context=1516831>.
10. Algemeen Dagblad. (2000j, 14 november). Schrappen studieschuld afgewezen. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Be6c7023-Ac57-45a2-924a-4e51538a013d/?Context=1516831>.
11. Algemeen Dagblad. (2000k, 21 december). Rente op studieschuld. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/97d4f250-6759-465c-8591-6ca6ec23bd1a/?Context=1516831>.
12. Algemeen Dagblad. (2010a, 30 april). 'Een bètameisje beslist zelf wel'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/1e2df70c-54d7-4161-91d0-D6303e6485e1/?Context=1516831>.
13. Algemeen Dagblad. (2010b, 14 juli). Paars gaat mes zetten in studiebeurs. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Cc513e20-C71c-4922-99b9-8f7b767ef3f1/?Context=1516831>.
14. Algemeen Dagblad. (2010c, 14 juli). Studeren mag niet voor de rijken zijn. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/08860e81-1acd-4a3b-84e0-E85fdbb2ed48/?Context=1516831>.
15. Algemeen Dagblad. (2010d, 26 juli). Op alle schoolniveaus heerst gemakzucht. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B1e5dbdd-F1ab-4216-Be18-9551abcf80e1/?Context=1516831>.
16. Algemeen Dagblad. (2010e, 25 september). Wiens schuld is het eigenlijk? <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/309fe351-D014-4506-93b7-30203944ed08/?Context=1516831>.
17. Algemeen Dagblad. (2010f, 1 oktober). Vooral ouderen leveren in. *Vooraf Ouderen Leveren In.* <https://advance-lexis-com.ezproxy.leidenuniv.nl/api/permalink/177fd650-3fc8-4e6f-9dc6-8bf5e611d0aa/?context=1516831>
18. Algemeen Dagblad. (2020a, 15 april). Wel samen borrelen maar geen bezoek voor Eindhovens studentenhuus: 'Anderhalve meter afstand houden is binnen geen optie'. <https://Advance->

Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/5897b671-Bbe4-416f-8d00-04ab560245ab/?Context=1516831.

19. Algemeen Dagblad. (2020b, 28 april). Teun (21): 'Als ik mijn studieschuld heb afbetaald ben ik echt vrij'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B46d002f-A4b0-4495-B0fa-06a44f5f09e9/?Context=1516831.*
20. Algemeen Dagblad. (2020c, 12 mei). Dakloze Abdul (20) gelooft in de toekomst: 'Alles begint met een opleiding, zonder dat kom je nergens'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/028904ad-A439-4608-8bda-59493dda87e8/?Context=1516831.*
21. Algemeen Dagblad. (2020d, 29 mei). Het Rode Kruis helpt berooide Saxionstudenten in Twente: 'De nood zal alleen nog maar hoger worden'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C7e02d43-0828-4fa4-B898-71b74e007540/?Context=1516831.*
22. Algemeen Dagblad. (2020e, 2 augustus). 18 jaar oud en al duizenden euro's schuld. 'Zeeuwse jongeren krijgen daar later vaker problemen mee'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B7d2cbe3-F044-4080-87f6-521f58975fce/?Context=1516831.*
23. Algemeen Dagblad. (2020f, 8 oktober). GroenLinks: Geef alle jongeren 10.000 euro op hun 18de verjaardag. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/0e83c5a5-Bcb8-4d8e-A6c6-Bcd8dd4cf1f8/?Context=1516831.*
24. Algemeen Dagblad. (2020g, 13 oktober). 'Meeste partijen willen compensatie voor studenten die onder leenstelsel vallen'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/58bb9054-E361-4b7d-B190-61692fff86e9/?Context=1516831.*
25. Algemeen Dagblad. (2020h, 26 oktober). 'Van mijn studiefinanciering van 960 euro per maand kan ik niet rondkomen'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Aab9d675-Fc3b-4f4d-B098-41823d2e08b1/?Context=1516831.*
26. De Telegraaf. (2010a, 3 februari). Studiefinanciering Marco Kroon Bulgaren. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/4c93f5f2-23a5-4a82-93d2-48df72d613e9/?Context=1516831.*

27. De Telegraaf. (2010b, 17 maart). Werkgevers: investeren in groei in plaats van snijden. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/6ca62f82-F5de-41f6-Ac87-84e0998c0995/?Context=1516831>.
28. De Telegraaf. (2010c, 26 maart). Op de fiets voor hoger onderwijs. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/351ec456-1906-4cb6-A325-03bd67e03fd2/?Context=1516831>.
29. De Telegraaf. (2010d, 7 april). 'Allochtonen zijn leden van samenleving'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/741be82f-4491-4614-91e8-A76fb78bd5b8/?Context=1516831>.
30. De Telegraaf. (2010e, 6 mei). Studiefinanciering moet blijven; 'Oude HBS bracht Nobelprijswinnaars voort!' <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C6fccca11-91a3-4a2a-Bf39-75eda97b6f7c/?Context=1516831>.
31. De Telegraaf. (2010f, 31 mei). Honger naar beter onderwijs. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Ee5a0c87-5801-4be5-Ab04-58dd2da3a461/?Context=1516831>.
32. De Telegraaf. (2010g, 31 mei). PVV wil regeren; Snijden in linkse hobby's. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/03e69c3c-A726-442a-A86d-9965b707779d/?Context=1516831>.
33. De Telegraaf. (2010h, 8 juni). Bonden op bres voor moslimstudent; 'Afschaffen beurs leidt tot allochtone studiestop' Principieel tegen rente betalen of ontvangen. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/828fa4e2-079f-4775-Bf7d-20f7d860187c/?Context=1516831>.
34. De Telegraaf. (2010i, 15 september). Financiering studie bevroren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/7d85f39b-1d0a-4b2b-A02a-14ce44cf7d56/?Context=1516831>.
35. De Telegraaf. (2020a, 3 januari). Studieschuld doorgaans keurig terugbetaald. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/D5e7247e-8bd1-49ac-9206-139eabd46f9d/?Context=1516831>.
36. De Telegraaf. (2020b, 26 juni). Jongere kan rekening niet betalen; Problemen stegen bij groep tot 24 jaar in vijf jaar met 70 procent. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/7d85f39b-1d0a-4b2b-A02a-14ce44cf7d56/?Context=1516831>.

Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Cba62514-F15c-4e85-B669-D8680ea768df/?Context=1516831.

37. De Telegraaf. (2020c, 8 augustus). Studielening is geen feestje; Bijna je hele werkende leven afbetalen en een lagere hypotheek. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/5dabe81a-Ca2f-4cd4-963e-1bd1ae023db2/?Context=1516831.*
38. De Volkskrant. (2000a, 13 januari). 'Turk leert beter met ervaren familielid'; Promovendus Maurice Crul onderzocht schoolcarrières van geslaagde allochtone jongeren. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/2275ffaa-0945-41c3-9a62-460876ae3f80/?Context=1516831.*
39. De Volkskrant. (2000b, 15 februari). Kamer wil lage inkomens meer tegemoetkomen in studiekosten. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/9110f8f9-B2a7-44cf-B852-4cbe07906c24/?Context=1516831.*
40. De Volkskrant. (2000c, 13 maart). Minister komt 100 mln tekort voor studiebeurzen. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/9f72a303-3db8-4570-9280-746f421204ea/?Context=1516831.*
41. De Volkskrant. (2000d, 20 maart). Kamer: zet extra beurs om in gift. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B47f73c5-4749-4aca-B354-2394c402885e/?Context=1516831.*
42. De Volkskrant. (2000e, 18 oktober). Premie prikkelt studenten tot harder werken. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/79cb7670-40e2-4789-9051-6422c7292dc2/?Context=1516831.*
43. De Volkskrant. (2000f, 21 oktober). Student met ov-kaart handicapt ouderen. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/29e7753c-C1ed-41d3-8e50-81a50e485965/?Context=1516831.*
44. De Volkskrant. (2000g, 23 oktober). 'Studiepunten in de aanbieding om opleiding te redden'. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/1a3f1f3f-A465-4e47-8633-8721316b5552/?Context=1516831.*
45. De Volkskrant. (2010a, 20 maart). CDA-program spaart onderwijs; Christen-democraten willen honderden miljoenen extra investeren. *Https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/A1175a0a-09dd-4a6f-8fb1-2c6723663e1f/?Context=1516831.*

46. De Volkskrant. (2010b, 21 mei). Zonder basisbeurs is er geen kenniseconomie. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B18ab489-27dc-45ad-A457-4df9e3014b62/?Context=1516831>.
47. De Volkskrant. (2010c, 3 juni). Onderwijs populairder bij politiek dan bij kiezer. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/9fe1ed28-7988-45d8-9d65-F4a4ad18b741/?Context=1516831>.
48. De Volkskrant. (2010d, 22 september). Fraude is voor studenten 'simpel'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/74c4f29d-7535-480d-905d-0748883e913b/?Context=1516831>.
49. De Volkskrant. (2010e, 5 oktober). Eten kopen, best duur; Hoe komen studenten rond? <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/6f977bfe-940a-470c-B402-B239ab4d6ab6/?Context=1516831>.
50. De Volkskrant. (2020a, 15 januari). 'Door die financiële problemen werd ik erg negatief'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/47f056a6-6efa-44bc-A963-C229a5e80e37/?Context=1516831>.
51. De Volkskrant. (2020b, 14 april). Zoektocht naar zingeving wordt enorme luxe. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/515f3df9-1b7d-4ca5-8fd1-D64236bef20e/?Context=1516831>.
52. De Volkskrant. (2020c, 24 april). Ben ik als student extra de dupe van de coronacrisis? <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/D37125b9-99d7-4f6b-986f-23a1b19ad838/?Context=1516831>.
53. De Volkskrant. (2020d, 2 september). Hoe egoïstisch is rekening houden met elkaar? <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/11754aae-A41b-407d-B68d-9ca78484fbd0/?Context=1516831>.
54. De Volkskrant. (2020e, 12 oktober). Leg drempel in leenstelsel voor studenten. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/481a1ec7-E122-4bc8-Aee1-6e463f4e4e2e/?Context=1516831>.
55. De Volkskrant. (2020f, 29 oktober). CDA: basisbeurs moet terug, leenstelsel is 'dure vergissing'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/2f13eeab-Fa45-479d-8b4c-52b219edfd00/?Context=1516831>.

56. Hertzberger, R. (2020, 26 september). De wereld staat in de fik. Word wakker.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C9db8910-F472-4084-9c32-7d124d696721/?Context=1516831>.
57. Koolwijk, Q. (1990a, 24 juli). Kamer buigt zich over plannen studiefinanciering.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/E102081a-31bd-4ec8-B7ee-8a0763efb48e/?Context=1516831>.
58. Koolwijk, Q. (1990b, 21 september). Student op kamers onder controle; Informatiseringsbankvordert te veel betaalde studiefinanciering terug. *<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/3a806aff-327c-4ebe-9e01-670f15d422ce/?Context=1516831>*.
59. Langerak, A. (2000, 8 juni). Aftrekbare studiekosten. *<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/9a9d077a-C7c1-424d-9d7e-Ecf068966b99/?Context=1516831>*.
60. Redactie onderwijs NRC. (1990a, 27 maart). 'Collegegeld verhogen tot tienduizend gulden'.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/52f65c08-45ae-4bf0-Bf94-39c51572e595/?Context=1516831>.
61. Redactie onderwijs NRC. (1990b, 6 april). Ritzen: meer betalen voor twee studies.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/67367a3d-Ea5f-4616-8038-D6a4a94dc3de/?Context=1516831>.
62. Redactie onderwijs NRC. (1990c, 19 april). Studentenbonden breken overleg met Ritzen af om studiebeurzen. *<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Ed7e3ba9-6119-4856-9da5-3da5c43ac15c/?Context=1516831>*.
63. Redactie onderwijs NRC. (1990d, 23 april). Ritzen wil 400 miljoen bezuinigen op basisbeurzen.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/46ede0c3-9218-467e-87cf-28f7bffcda75/?Context=1516831>.
64. Redactie onderwijs NRC. (1990e, 30 april). Studenten komen in actie tegen plannen Ritzen.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/618d3c43-8b6b-4de2-9217-1d5fb32c14b7/?Context=1516831>.
65. Redactie onderwijs NRC. (1990f, 4 mei). Rekenkamer doet onderzoek naar kosten beurzenstelsel. *<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/8364557f-7e21-4e1d-Bd89-97bd7d6ce628/?Context=1516831>*.

66. Redactie onderwijs NRC. (1990g, 21 mei). Grote schade bij actie om studiefinanciering.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/701f0359-93ba-4b8c-Bc69-D622e1ccbc91/?Context=1516831>.
67. Redactie onderwijs NRC. (1990h, 29 mei). 'Studiebeurs koppelen aan prestaties'.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Af765057-1bcd-4cfc-B417-B14b98d47d3f/?Context=1516831>.
68. Redactie onderwijs NRC. (1990i, 2 juni). Recht op studiefinanciering wordt beperkt tot vijf jaar.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/D6c90dc5-E769-4dc7-802c-Fb113fc8de51/?Context=1516831>.
69. Redactie onderwijs NRC. (1990j, 11 juni). HBO-Raad, studenten tegen plannen Ritzen.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C91b9a9e-6f95-4913-9c95-7a6bad1e7fd9/?Context=1516831>.
70. Redactie onderwijs NRC. (1990k, 13 juni). Lsvb onthult eigen plan studiebeurs.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Cfc1f701-E164-4a45-B9db-6a938b80db4e/?Context=1516831>.
71. Redactie onderwijs NRC. (1990l, 16 juni). Studenten met beurs collectief verzekerd.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/00570154-B976-4819-B811-07b85a5ae910/?Context=1516831>.
72. Redactie onderwijs NRC. (1990m, 20 juni). 'Rijke' ouders dragen niet genoeg bij aan studiekosten.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/74e7604e-D6da-4308-8769-30b35f64d893/?Context=1516831>.
73. Redactie onderwijs NRC. (1990n, 21 juni). De socialist loopt de minister voor de voeten.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/133f6cc8-Cdb2-4ead-A616-7349cc0d3cd2/?Context=1516831>.
74. Redactie onderwijs NRC. (1990o, 27 juni). Treinvervoer is toe aan standaardregeling.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/51451c8c-69b6-4e94-8c0c-D8f7fb46408d/?Context=1516831>.
75. Redactie onderwijs NRC. (1990p, 28 juni). Ritzen zet verandering beurzenstelsel door.
<https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/38d0b6c9-E5b0-4b6f-957d-85c6edfce14f/?Context=1516831>.

76. Redactie onderwijs NRC. (1990q, 4 juli). Kamer akkoord met aanpassing beurzenstelsel. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/F16986ca-39bd-41c3-Ab6f-B7d97c3c1e31/?Context=1516831>.
77. Redactie onderwijs NRC. (1990r, 16 september). Ritzen verhoogt basisbeurs niet met 5,1 maar met 2,2procent. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/C7cabce8-1ec5-4a76-Bd50-2d1ae6168809/?Context=1516831>.
78. Redactie onderwijs NRC. (1990s, 7 november). Studenten in Nijmegen gaan door met acties. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/E7967b42-21d3-45ca-9a91-2d945ecad64a/?Context=1516831>.
79. Redactie onderwijs NRC. (1990t, 14 november). Bevroren basisbeurs leidt tot meer leningen. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/91d3fdbbc-62e9-422e-8272-E43a5e51d123/?Context=1516831>.
80. Redactie onderwijs NRC. (1990u, 27 november). Studiebeurs van 27-jarige wordt verder verminderd. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/Ed2c06d0-0a0b-4fe7-Ae85-Ce6578887bcb/?Context=1516831>.
81. Redactie onderwijs NRC. (1990v, 4 december). Geen geld naar universiteiten voor huisvesting buitenlandse studenten. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/1b0863f3-13a2-4345-8878-31224e811d98/?Context=1516831>.
82. Redactie onderwijs NRC. (1990w, 19 december). Boete voor niet melden wijziging in studiebeurs. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/0cbf8e05-C183-4129-88c3-Cf937718be90/?Context=1516831>.
83. Redactie onderwijs NRC. (2000a, 20 maart). Hermans slikt gift extra beurs. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/73e37225-431d-4edf-Ba79-F9cfa833c9a7/?Context=1516831>.
84. Redactie onderwijs NRC. (2000b, 22 maart). Studenten mogen van Kamer tien jaar studeren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/Ec8d218f-58e0-4f18-B473-B20a8f4caa32/?Context=1516831>.
85. Redactie onderwijs NRC. (2000c, 10 augustus). Het 'gecorrigeerd verzamelinkomen'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.NI/Api/Permalink/3f51588a-0856-4297-8ae1-E21d43476881/?Context=1516831>.

86. Redactie onderwijs NRC. (2000d, 21 augustus). Groeiend gebrek kamers studenten. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/0b26c96a-B0a5-459a-Ae06-9e22dfbf08eb/?Context=1516831>.
87. Redactie onderwijs NRC. (2000e, 7 oktober). Recht op financiering van studie. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/B93c4c96-D191-4fde-B4ab-Fc23ffc7dc80/?Context=1516831>.
88. Redactie onderwijs NRC. (2010a, 10 maart). CDA mikt op rechts; De partij presenteert haar verkiezingsprogram. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/D011beec-45c4-49de-8c98-Cc5ae846ac92/?Context=1516831>.
89. Redactie onderwijs NRC. (2010b, 8 april). Studeren in België wordt zo wel héélaantrekkelijk; Als de bezuinigingen op de studiefinanciering doorgaan ligt een uittocht naaronze buurlanden voor de hand. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/6679054f-93bc-437e-9875-4cc757573fd8/?Context=1516831>.
90. Redactie onderwijs NRC. (2010c, 10 april). Extra potje voor actieve studenten; 10 voorstellen uit denklaboratorium nextlab. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/3dd60082-7314-4ec9-8b2b-4c102900718b/?Context=1516831>.
91. Redactie onderwijs NRC. (2010d, 10 september). Ach, die paar tientjes; Het komt er alsnog: bezuiniging op studiefinanciering. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/8c81f2d8-8aa6-420b-9944-1e5ed22cfa96/?Context=1516831>.
92. Redactie onderwijs NRC. (2010e, 9 november). Smeer je eigen brood, dat scheelt 800 euro; Nibud organiseert: Slim Studeren = Geld Beheren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/8995b53a-415f-46a0-97da-7001e2f89a0d/?Context=1516831>.
93. Redactie onderwijs NRC. (2020a, 30 juli). Woningnood, leenstelsel, flexibilisering en nu corona: 'jongere altijd de klos'. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Fcf8a745-16e3-4ac3-A064-A4936dd83ecc/?Context=1516831>.

94. Redactie onderwijs NRC. (2020b, 30 augustus). Opening academisch jaar: Meer stress, veel lenen en sneller studeren. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C4903de9-A6f1-4af5-98c6-35cc3dc94da7/?Context=1516831>.
95. Redactie onderwijs NRC. (2020c, 2 september). Tijd verjubelen op een nu verkruiemde kade. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/Bc116b7e-4c42-4852-9ddb-9a3bac3e7e7d/?Context=1516831>.
96. Trouw. (2020a, 8 februari). Zo ziet de ideale universiteit er volgens Wetenschapshistoricus Floris Cohen uit. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/C2a1949d-Cb0c-4497-8fb6-F52ac2bac092/?Context=1516831>.
97. Trouw. (2020b, 13 juli). Toekomstbeeld voor jongeren: geen werk en wel schulden. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/6a68d9af-1b82-49c2-96df-6550b670fdf9/?Context=1516831>.
98. Trouw. (2020c, 16 augustus). Voorkom dat jong talent afhaakt door hoge studiekosten. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/00fb2e39-03f2-46f5-8a2b-Ee2dfd45ddf7/?Context=1516831>.
99. Trouw. (2020d, 2 oktober). Klaar! <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/177fd650-3fc8-4e6f-9dc6-8bf5e611d0aa/?Context=1516831>.
100. Trouw. (2020d, 2 december). Studenten vragen vaak gratis aanvullende beurs niet aan. <https://Advance-Lexis-Com.Ezproxy.Leidenuniv.Nl/Api/Permalink/10461456-3cd6-46bd-9d6f-799736b35969/?Context=1516831>.